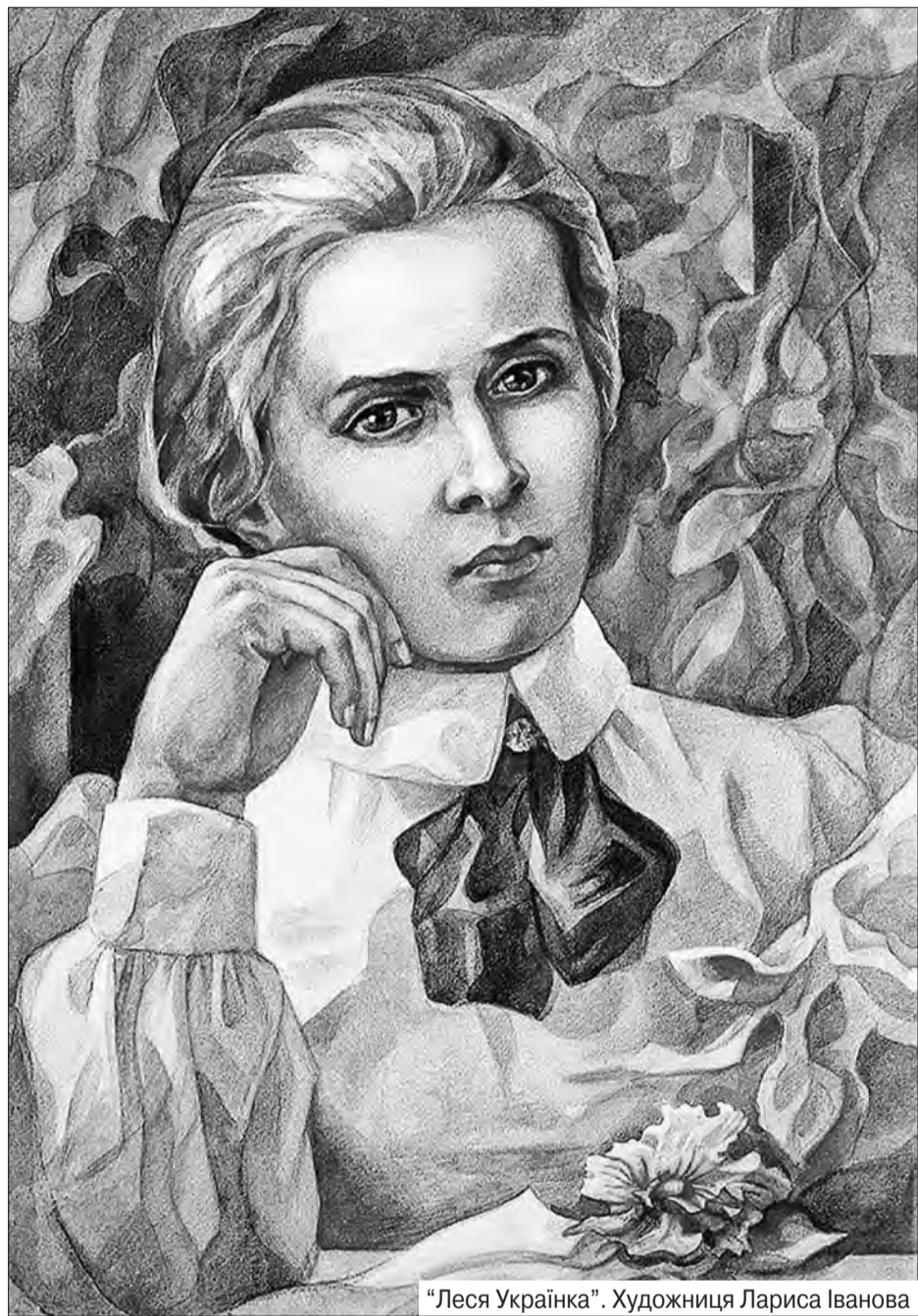

До ювілею великої Лесі

“Леся Українка”. Художниця Лариса Іванова

Галина ГНАТЮК,
сучасниця НСПУ, голова Дубенської організації Всеукраїнського товариства “Просвіта” ім. Т. Г. Шевченка

У ці студні лютневі дні вся Україна відзначає 150-ту річницю від дня народження геніальної письменниці, науковиці, громадської діячки Лариси Петрівни Косач-Квітки, більше відомої світові під іменем Лесі Українки. Преса, телебачення та соцмережі рясніють матеріалами про її життя та творчість, започатковуються та проводяться різноманітні читання, конкурси, флешмоби...

Це прекрасно, коли сучасна молодь читає літературну спадщину класиків, бо відчуває їх співзвуччя з подіями сьогодення. Але чи може така молодь вирости патріотично і національно зорієнтованою, якщо зі шкільної програми останніми роками зникають саме твори національно-патріотичного спрямування? Маю на увазі те, що навіть у радянських хрестоматіях була поема Тараса

Шевченка “Гайдамаки”, а в програмі сучасної української школи її немає. Так само не знайдете ви там жодних творів про Голодомор чи УПА... Зникли і не вивчаються романи Уласа Самчука, Василя Барки, кіноповість Олександра Довженка “Україна в огні”, і цей перелік, на жаль, щороку довшіає...

Упевнена: ми можемо довго доносити до нашого учнівства інформацію про те, в якому прогресивному оточенні зростала юна Леся Українка, хто і яким чином впливав на становлення її особистості, які ґрунтовні знання дівчина отримала завдяки самоосвіті... Але якщо ці діти не читають у своєму шкільному підручнику Лесиною драматичної поеми “Бояриня” чи інших глибоких творів, а лише пейзажну чи інтимну лірику, то марно сподіватися, що вони коли-небудь усвідомлять справжню цінність та спрямованість її творчості. Так само марно вірити, що, приміром, участь у новомодних креативних конкурсах на краще виконання реп-біографії письменниці зробить її постать цікавішою для молоді та наблизить її до сучасності.

Епоха підміни понять і сфальшованих цінностей триває. Прикро, але з моменту написання Лесиною “Contra spem spero!” мало що в нашому народі змінилося. Чи почуємо ми нині, хоча б через півтора століття, справжнє слово цієї напрочуд сильної жінки, яку великий Франко називав “чи не єдиним чоловіком” на всю тогочасну Україну, засвідчуючи цим, що могутня духовно, вона була унікальною людиною, взірцем реальної дії не лише для свого часопростору, а й для нас, нащадків?

Переконана: справжньою даниною пам’яті Лесі Українки мало б бути усвідомлене повернення до її неприхованого слова, щоденна поступова праця в розбудові української державності та постійне обстоювання наших національних інтересів.

Микола ТИМЧАК
Слово до Лесі Українки

Хтось загірив кроваві срібняки,
Продавши зайдом душу і свободу.
А ти взяла для себе на віки
Ім’я свого стражденного народу.

Казали: кинь, і райали: облич.
Ім’я тяжке — не ймись той хрест підняти.
А ти зійшла до світових узвиш,
Аби себе за люд свій розіп’яти.

Вогнем досвітнім дивишся згори
На судьбову голгофу України,
Де падають духовні прапори
Апостолів, що звалися твоїми.

Помилуй, Словородице свята.
Хохли тручають слово на коліна,
І моляться біля твого хреста
Заплакана скорботна Україна.

Воскреснемо, воскреснемо-таки!
Хоч за зневір’я нас Господь карає.
Ми із твоєї ніжної руки
Взяли для себе “те, що не вмирає”.

Гарячий грузин із любов’ю для гордої Лесі
Кинджала привіз, аби мала його при собі,
Аби оберегом служив у дівочій судбї
І був, наче воїну, вірний завжди поетесі.

Вона пригортала до себе вогнем
загартовану крицю.
Гострила при ній обосічні слова, наче леза ножів.
І на Україні, лякаючи ними письменних мужів,
Духовну пітьму розтинала, як блискавка
у громовицю.

Незборний народ, що могутню народжує жінку.
Душа його чиста в кострищах віків не згора.
Нам варто було возвести на високому
круччї Дніпра
Не бабу бляшану, а рідну, з кинджалом в руці,
Українку.

МОВА — ЗБРОЯ УКРАЇНЦІВ

4-6

ГАЛИНА СТЕФАНОВА

7

ОЛЕКСІЙ БОГДАНОВИЧ

14-15

Звернення

до наших читачів, передплатників,
просвітян

Друзі!

Тижневик “Слово Просвіти” — один із небагатьох нині існуючих островів незалежного українського слова в інформаційному морі — за певного “сприяння” нашої влади опинився на межі припинення свого існування. І тільки ми самі — ті, хто любить, шанує і цінує українське правдиве і об’єктивне слово, можемо допомогти тижневику. Будь-яка фінансова підтримка видання — це вагомий внесок в українську справу. Тож подаємо Вам наші банківські реквізити:

АТ “Альфа-Банк”, р/р UA 30 300346 0000026002016994001; отримувач: ГО “Всеукраїнське товариство “Просвіта” ім. Тараса Шевченка; код ЄДРПОУ/ІНН: 00031756.

Призначення платежу заповнюється платником так, щоб надати повну інформацію про платіж.

Минулих тижнів на наше прохання про допомогу для газети “Слово Просвіти” відгукнулися:

1. Колодій Роман Миколайович — 200 грн.
2. Демченко Т. П. — 1000 грн.
3. Від Товариства «Просвіта» м. Чорноморськ (Одеська обл.) — 2200 грн.
4. Ігнатенко Леонід Миколайович — 1000 грн.
5. Рипуло Лариса Степанівна — 500 грн.
6. Черняхівський Олексій Іванович — 1000 грн.

Євген БУКЕТ: З точки зору історичності ми бачимо значно більше, ніж попередні покоління українців

● ІСТОРІЯ ВЕЛИКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПЕРЕМОГИ

Утвердити в масовій свідомості образ українців як невдах, затурканих кріпаків, бандитів, зрадників-коллаборантів, бездушних різунів – завдання наших ворогів уже не одну сотню років. Наші сусіди, до яких принаймні раз українці потрапляли в колоніальну залежність, ніколи не стануть нашими щирими друзями. У кращому випадку вони надаватимуть ситуативну підтримку Україні, якщо вона відповідатиме їх власним національним інтересам. Це, до речі, чудово розумів гетьман Богдан Хмельницький, який домігся міжнародного визнання української козацької держави, присягнувши на вірність воругоучим між собою польському королю, османському султану, московському царю, королю Швеції та кільком іншим, менш незалежним володарям. Він сподівався, що ця "формула" забезпечить українській землі від будь-якого вторгнення, а натомість "багато-векторне" рішення Хмельницького перетворило Україну на "розмінну монету" в геополітичних іграх, що тривають досі і, вочевидь, не скоро закінчатся...

Проте Богдан Хмельницький також розумів, що для утвердження справжньої незалежності потрібен час. А часу у нього як геніального полководця та правителя і у держави, яку він створив, було обмаль. Понад те, Військо Запорозьке до свого падіння як держави в 1676 році так і не вийшло з воєнного стану, виснаживши і людські, і природні ресурси України.

З часу остаточної ліквідації Київського князівства в 1471 році в історії українських земель розпочинається довготривалий період визвольної боротьби, що має на меті відновлення державної незалежності.

Починаючи від повстання Михайла Глинського в 1508 році і аж до відновлення незалежності в 1991-му, кожне нове покоління українців боролось за свободу рідного краю. Кожні чверть століття нашими землями котилися хвилі боротьби за незалежність. Тисячі патріотів власними життями заплатили за право українців на свою незалежну державу. На жаль, це право доводиться ціною життів співвітчизників відстоювати й нині.

Наш час унікальний, адже ми живемо в найбільшій за останні 500 років період державної незалежності. Судить самі: заснована Богданом Хмельницьким українська козацька держава проіснувала 28 років, держава Семена Палія – 24, Олешківська Січ – 23, українська державність у часи визвольних змагань ХХ століття – сумарно 5 років. Інші спроби українців утворити незалежні державні утворення тривали від кількох тижнів до кількох місяців. Тому цьогорічна дата – 30 років державної неза-

Під час однієї з презентацій книги "Семен Неживий – лицар Холодного Яру" у мене запитали: "Навіщо нам вивчати біографії історичних осіб, які програли боротьбу? Чому історія України – це історія поразок? Де ж наші перемоги?". Я обурився навіть самій постановці запитання.

лежності – визначне досягнення українського народу, якому попри внутрішню політичну боротьбу та зовнішню агресію вдалося зберегти й утвердити власну державність.

Під кутом зору історичності ми бачимо значно більше, ніж попередні покоління українців. Нам доступно в рази більше першоджерел, відкриті та оцифровані архіви в багатьох куточках світу, більш зрозумілими є парадигми інших держав щодо України. Тому останнім часом відбувається системне переосмислення подій минулого, зокрема, чи не вперше з позицій незалежної України.

Ще гетьман Пилип Орлик у своїй праці "Вивід прав України" (1712) відзначив, що "козаки мають за собою право людське й природне, один із головних принципів котрого є: народ завжди має право протестувати проти гніту і привертнути уживання своїх стародавніх прав, коли матиме на це слушний час". Це пряма відозва до відомого ще з праць Аристотеля права народу на повстання. Навіть у "Загальній декларації прав людини", проголошеній Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року, у преамбулі є непряме посилання на це право: "Необхідно, щоб права людини охоронялися силою закону з метою забезпечення того, щоб людина не була змушена вдаватися як до останнього засобу до повстання проти тиранії і гноблення".

Власне, козацтво впродовж своєї історії використовувало будь-яку слушну нагоду, щоб скинути ярмо поневолення та відновити справедливий суспільний лад, використовуючи природне людське право на повстання. Особливо яскраво це помітно з початку ХVIII століття, коли видатний інтелектуал свого часу гетьман Пилип Орлик у Конституції 1710 року та пізніших універсалах і трактатах обґрунтував провідну роль української козацької нації як найвищої форми суспільної єдності та її первинність у державотворчому процесі на українських землях.

Ідейні послідовники Орлика, учасники Коліївщини 1768–1770 років, проголосили першу в світі декларацію прав людини: "Коронні обивателі, які у великій кількості живуть у маєтках шляхетських, королівських та духовних! Настав уже ваш час вирватися з неволі і позбутися ярма та тягарів, які ви досі терпите від безжалісних ваших панів! Зглянувся Бог з високого неба на ваше безталання, почув ваш плач і зойки з цього падолу світу і послав Бог вам обо-

ронців, що помстяться за ваші кривди. Прибувайте ж на допомогу тим, хто хоче вас врятувати й поробити повноправними і вільними. Тепер саме час віддячити всім, що стояли над вами, за всі ваші кривди, побої, муки, вбивства, а також за нечувані здирства, яких ви досі зазнавали від своїх панів. Посилаємо до вас керівників, яким треба вірити і з ними йти зі зброєю, яка в кого є!

Залишайте ваших дружин, домівки, коханих дітей. Не будете шкодувати, бо в скорому часі побачите, що нам з вами правовірними дасть Бог перемогу і станете вільними панями, коли вигубите це гадюче кодро, тобто ваших панів, які досі п'ють вашу кров. Ми вас давніше остерігали, але ви нам не вірили; тепер можете вірити, бо вже ваші брати на Україні та Поділлі щасливо почали вибиватися з неволі та цього ярма. Покличте Бога на порятунк і прибувайте на допомогу!"

Геній Тараса Шевченка підніс чин гайдамаків, національно-визвольне повстання на рівень національної ідеї, вершиною якої стали слова із "Заповіту":

*Поховайте та вставайте,
Кайдани пореїте
І вражою злою кров'ю
Волю окропите.
І мене в сем'ї великій,
В сем'ї вольній, новій,
Не забудьте пом'янути
Незлим тихим словом.*

Генетично розуміючи глибинну суть визвольної боротьби, Тарас Шевченко став для наступних поколінь пророком. Адже в його текстах вбачали дух подій не тільки минулого, а майбутнього часу. Так, ще у 1847 році він передбачив суть Революції Гідності:

*Та не однаково мені,
Як Україну злії люде
Присплять, лукаві, і в огні
Її, окраденую, збудять...*

А в 1857-му писав немов про наше сьогодення:

*Не вам, в мерезаній лівреї,
Донощики і фарисеї,
За правду пресвятую статъ
І за свободу! Розпинають,
А не любить ви вчилися брата!
О рде суетний, проклятий,
Коли ти видохнеш? Коли
Ми діждемося Вашингтона
З новим і праведним законом?
А діждемося-таки колись.*

Микола Міхновський у промові "Самостійна Україна" (1900) зазначав: "Наш нарід своїми повсякчасними протестами проти панування Москви (Дорошенко, Мазепа, Кирило-Методіївське Братство,

Шевченко, селянські повстання 80-років і т. д.)... дав напрям розв'язати суперечку про обов'язковість Переяславської конституції цим способом, який може вважатись єдино дійсним і серйозним, себто силою. Та навіть, коли б ми не бачили у нашій історії безупинних протестів, то й тоді наше власне існування є протест проти насилля не тільки над нами, але й над нашими предками..., воно накладає на нас обов'язок розбити пута рабства, щоб – спадкоємці Богдана Хмельницького – ми по праву могли користуватись нашою спадщиною!"

Усі національно-визвольні повстання за природою своєю виправдані, тобто такі, що мають обов'язково рано чи пізно увінчатися перемогою. Чому ми повинні вивчати і популяризувати дії українських повстанців? Відповідь очевидна: вони наближали незалежність української держави, яка стала великою перемогою нашого народу, щонайменше 20-ти його поколінь. У сенсі вічності – для українців в Україні і не в Україні суших, спочилих і ненароджених – попередні програли битви такі ж важливі, як і ті, що увінчалися перемогою. Вони всі призвели до реалізації великої мети – вільної України.

Коли Україна здобула незалежність, низка визвольних рухів, учасники яких, попри поразку у фізичному протистоянні ворогові, своїм героїчним чином надихали майбутні покоління, стали переможними. Боротьба за волю і права набула нового сенсу: з Глинського князівства постало козацтво, яке зусиллями Кшиштофа Косинського, Северина Наливайка, Петра Сагайдачного, Марка Жмайла, Тараса Трясила, Івана Сулими, Павла Бута, Якова Остриянина та багатьох інших відродило українську державність Війська Запорозького. Після зречення Петра Дорошенка Юрій Хмельницький, Петро Іваненко, Семен Палій, Самійло Самусь та Іван Мазепа повернули Українське князівство на карту Європи. А по полтавській катастрофі вже Пилипові Орлику, Костеві Гордієнку та полковникам їхнього війська – лицарям-гайдамакам – довелося тримати прапор боротьби. Короткочасний успіх Максима Залізняка і проголошення його гетьманом українським в Умані

пришвидшили розпад Речі Посполитої, Велику Французьку революцію та "Весну народів" у Європі. Гайдамацький чин надихав кирило-мефодіївців, "громадівців" і перших просвітян, став прикладом для Вільного козацтва і холодноярівців.

Мазепинці й орликівці були прикладом для Михайла Грушевського й Симона Петлюри, Павла Скоропадського й Петра Болбочана. Полковник Армії УНР Євген Коновалець створив Організацію Українських Націоналістів, а президент УНР в екзилі Андрій Лівичський дав наказ Тарасові Бульбі-Боровцю створити Українську Повстанську Армію...

Ідеолог і теоретик українського національного руху ХХ століття Степан Бандера в одній із промов передбачив, що "настане час, коли один скаже: "Слава Україні!". І мільйони відповідатимуть: "Героям Слава!". Його щира віра у встановлення Української Соборної Самостійної Держави, мрія про її збереження та розвиток надихали й продовжують надихати українських патріотів. В'ячеслав Липинський, Микола Сціборський, Андрій Мельник, Роман Шухевич, Ярослав Стецько, Василь Кук, Олег Штуль-Жданович та багато інших наближали омріяний поколіннями день проголошення державної незалежності України.

Низка національно-визвольних повстань українців увінчалася перемогою в 1991 році. Ця перемога загартувалася в революціях 2004 і 2014 років, на війні, що триває на сході України. Кожен діяч, що наближав цей день – від козацьких полководців до Героїв Небесної Сотні і воїнів, що полягли в нинішній боротьбі з російським агресором, належить до національного пантеону героїв. Біографія кожного має бути відомою, внесок у становлення державності має бути чітко означений і зрозумілий, історичні міфи мають бути спростовані. Історія України – це аж ніяк не історія поразок. Це історія Великої Національної Перемоги, яку увінчує Революція Гідності – виразник національної ідеї свободи.

Від редакції. Цією статтею Євгена Букета ми розпочинаємо серію публікацій до 30-річчя Незалежності під рубрикою "Історія Великої Національної Перемоги".

Згадаймо найяскравіші події цього тридцятиліття, імена тих, хто є справжніми трудівниками Незалежності. Не обмежуймо себе жанрами політичних декларацій – яскраво виписаний епізод, спогад, нарис, фотোগрафія природно складуться в панно нашого життя в незалежній Україні.

Чекаємо Вашого слова, шановні читачі!

Матеріали надсилайте на пошту: slovo_prosvity@ukr.net

Дні Героїв Небесної Сотні – 2021

Верховна Рада цього року на законодавчому рівні закрипила Революцію Гідності одним із ключових моментів державотворення України, а Кабінет Міністрів затвердив план заходів із ушанування подвигу учасників Революції Гідності та увічнення пам'яті Героїв Небесної Сотні на 2021-2025 роки.

Георгій ЛУК'ЯНЧУК

Небесна Сотня – не випадкові жертви вуличних сутичок. Сміливці свідомо зробили свій громадянський вибір, розуміючи, що інакше втрачатимуть свободу і незалежність держави. Для кожного з них слово “свобода” мало свій унікальний зміст.

Національний музей Революції Гідності разом із партнерами провів комплекс заходів до Дня Героїв Небесної Сотні. Програму склали виставки, покази фільмів, екскурсії, презентації відеоматеріалів і видань, поминальні заходи та всеукраїнська інформаційна кампанія.

Музей презентував освітній ролик “Люди створюють історію”, виготовлений спільно з командою компанії WhiteMovie

Світлана Терейковська на презентації “Небесна Сотня. Життєписи”

Production. Він розповідає про те, що спонукало українців вийти на Майдан, яких змін зазнала їхня свідомість і як події вплинули на майбутнє України.

Студенти-дизайнери Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури створили Мистецький проєкт “Майдан: простір творчості”. Відбулася презентація кліпу та музичного альбому “Сторожа Гідності”, а також серії відеороликів проєкту “Характери Гідності”, створених режисеркою Дариною Кульчицькою, композитором Романом Колядою та мисткинею Вікторією Романчук. Відбулася презентація освітнього ролика про Майдан і Небесну Сотню, презентація монументального графічного твору Олександра Ком'яхова “Архистратиг Михайл”, присвяченого Небесній Сотні, відкриття ву-

Олександр Ком'яхов на презентації монументального графічного твору “Архистратиг Михайл”

личною документальною виставкою про розслідування злочинів проти майданівців, презентація альбому “ART&FACT” про майданівську ініціативу “Артіль Майдан”, зустріч із засновниками ініціативи “Музей Майдану / Музей Свободи” у просторі виставки “Творча сила свободи. Громадські ініціативи Майдану”.

Кураторська екскурсія Ольги Сало виставковим проєктом “Століття незламних” – це 40 історій і світлин, які відображають столітню боротьбу українців за державність. Також відбулася презентація другого тому видання “Небесна Сотня. Життєписи” за участі авторки Світлани Терейковської. Книга життєписів Героїв Майдану, над якими авторка працювала сім років, – не просто збірка некрологів чи меморіальних нотаток, а літопис, який дає можливість познайомитися з Героями Небесної Сотні – такими, якими вони були за життя.

Відвідувачі Музею Майдану могли переглянути моновиставу Юрія Чеботарьова про Майдан. Відбулися також публічні заходи громадськості: паныхида біля каплиці на Алеї Героїв Небесної Сотні у Києві, покладання квітів, запалення лампадок, Хола пам'яті на вшанування Небесної Сотні та борців за незалежність України від Михайлівського Золотоверхо-

Тетяна Чепрасова на презентації альбому “ART&FACT” про майданівську ініціативу “Артіль Майдан”

го монастиря до каплиці, тиха акція на згадку про загиблих під час Революції Гідності – “Ангели пам'яті” мистецької агенції “Територія А” тощо. Особливу увагу привернув проєкт “Промені Гідності” на алеї Героїв Небесної Сотні, який і став кульмінацією цього річчя заходів пам'яті цього року і був доповнений музичним складником – представленням мультимедійного проєкту “Сторожа Гідності” за участі Дариною Кульчицькою, Романа Коляди, Вікторії Романчук.

“День українського коміксу” в Київській “Просвіті”

Євген БУКЕТ, голова КОО ВУТ “Просвіта” ім. Тараса Шевченка

23 лютого Київське обласне об'єднання “Просвіта” ім. Тараса Шевченка спільно з ГО “Інститут національного розвитку” провели “День українського коміксу”. Захід було присвячено 120-річчю від дня народження Леоніда Перфецького – художника-баталіста, автора широковідомих творів, що зображують українські визвольні змагання під час Першої та Другої світових воєн.

Перфецький започаткував український комікс як явище. Створену ним у таборі для переміщених осіб серію малюнків “Україна в боротьбі” пізніше опублікували в Північній Америці в коміксному форматі. Це був комікс про УПА, видрукований у час, коли Повстанська армія ще активно воювала в лісах на Заході України.

“Довгий час ім'я Леоніда Перфецького було відоме лише в мистецькому середовищі та колах осіб, дотичних до національно-визвольної справи. Але тепер річниця народження знакового українського художника нарешті внесена до державного переліку

цьогорічних пам'ятних дат та ювілеїв. Це не тільки гідне вшанування пам'яті Леоніда Перфецького, але й належна відповідь на заклики антиукраїнських сил, які повсякчас намагаються облили брудом імена героїв національно-визвольних змагань. Тож, найкраща відповідь на ці заклики – пам'ятати й вшанувати українську героїку!”, – зазначив директор Інституту національного розвитку Микола Кравченко.

У рамках “Дня українського коміксу” експерти Олексій Рейнс, Анастасія Ключ, Анастасія Віль розповіли про життя і творчість Л. Перфецького, про те, як пов'язані комікси і пропаганда, про те, як важливо нині популяризувати комікси в молодіжному середовищі і не тільки. Крім того, організатори нагородили пам'ятною ювілейною медаллю найкращих сучасних авторів цього жанру – Костянтина Сулиму за комікс “Буйвітер”, Андрія Перетятка за комікс “Вій”, Спілку Української Молоді та “Пласт” за перевидання коміксів Л. Перфецького і Олексія Рейнса за створення оглядового коміксу-майданчика “Rainhouse”. Модерував захід кандидат історичних наук Олександр Алфьоров.

ПРОТИАНГЛІЗМ від Ірини ФАРІОН. 22. ХАБ

Англiзм iз трьох букв iз початковим Х... дiстався, звiсно, й до освiтньої царини – того полiгону українського самозречення й самовiдчуження, де випробовують закордоннi лiво-лiберальнi iдеї та практики. У документi “Стратегiя освiти Львiвщини” натрапила на такi два заголовки “Освiта – осереддя культури” i “Львiвщина – освiтнiй хаб”. Звiсно, вiд “осереддя” – потеплiло, вiд “хабу” – зсудомило...

Що ж таке “Освiта – осереддя культури”? У тлумаченнi цього поняття не знайшла розумiння освiти як серцевини етнонацiї та національного стрижня нашої культури – тобто її внутрiшнього наповнення. Натомiсть наскрiзним є беззiмiстове громаддя слiв зi всюдисущими фемiнiтивами (здобувач/здобувачка) як знака-

ми начебто стратегiї гендерного “визволення”, а також безлики загальники на зразок “людство загалом”, “досвiд спiльного” i зовсiм непотрiбний латiнiзм “iндивiдум” замість нашого особистiсть: “Освiтнiй процес з позицiї здобувачiв освiти є процесом засвоєння iндивiдуальними культурно-iсторичного досвiду спiльного, до яких вони належать, людства загалом. Цей процес вимагає вiд здобувача/здобувачки фiзичної, iнтелектуальної й емоцiйної активностi, результатом якої є його/її особистiсний розвиток та iндивiдуалiзацiя”. Тобто вiд значення слова осереддя як “основної внутрiшньої частини деяких приладiв, апаратiв, виробiв i т. iн.”, “основи суцiвiття i суцiлiддя деяких рослин” (СУМ V, с. 759). Таким способом заповiдане в заголовку цiлком змито вказаний пустослiв'ям.

Натомiсть твердження “Львiвщина – освiтнiй хаб” розкрито через загальнозрозумiле слово “центр” i таке громаддя описових словосполук, що дочитати до кiн-

ця без зусиль неможливо, але треба: “Львiвська область традицiйно була i залишається освiтнiм центром Захiдного рiвня України та одним iз провiдних освiтньо-наукових центрiв нашої краiни. У цьому напрямi доцiльно використати модель хабу як органiзацiйного пiдґрунтя розвитку освiтньої сфери в рiвнях. Вiдносно стратегiчнi виклики в сферi освiти та зростання її ролi у формуваннi “суспiльства знань” – вимагають розвитку освiти на iнновацiйних засадах. Освiтнiй хаб слiд розглядати як перспективну точку росту iнновацiйної знаннево орієнтованої економiки рiвня. Таке зростання можливе завдяки нарощенню та осучасненню освiтнього потенцiалу закладiв освiти рiвня; розвитку зв'язкiв мiж ЗПТО, ЗВО та бiзнесом; включенню рiвня у свiтовий освiтнiй простiр; налагодженню партнерських вiдносин мiж українськими та європейськими закладами освiти; формуванню центрiв креативного розвитку учнiв та молодi; формуванню мережевої вза-

модiї мiж закладами освiти, науки, бiзнесу як в межах рiвня, так i за його межами. Ефективна робота освiтнього хабу дасть додатковий iмпульс мобiлiзацiї кадрiв для освiти, що дозволить сформувати ядро носiїв нової культури, сконцентрувати креативних людей в рiвнях”, – ось воно, звалище брухту слiв з новою залiзякою хаб.

То що ж таке це hub в англiйській мовi?

Hub – вузловий аеродром airfield, airport, aerodrome; амер. air-drome; втулка tech. bush, bushing, hub-liner; spigot;

маточина (в колесi) nave, hub; центр (у рiзн. знач.) centre; амер. center (НУАС, 2016, Є. І. Горть та iн.).

Себто це слово, первiсно називаючи технiчний центр чогось, набуло переносного значення “центру дiяльностi” чи “вузла якоїсь мережi” (у транспортi, комп'ютернiй технiцi, у магiстральнiй мережi та iн.).

Отже, англiзм хаб (правильно габ, бо англiйський звук [h] вiдно-

вiдає нашому звуковi [g], а не [x]) не вносить у мову нового поняття, а дублює багатозначний латинiзм центр (<centrum) з питомими синонимами стрекало, осереддя (СІС, с. 970), осередок (ССУМ 2, с. 609), натомiсть у технiчно-транспортному вжитку побуває пiтومه слово вузол (<в'язати).

То “Львiвщина – освiтнiй хаб” – це не те, що “Львiвщина – освiтнiй центр (осереддя, осередок)”? Львiвщина, на жаль, – це освiтня загроза, бо саме звiдси основнi мiнiстри горе-реформатори Квiт, Гриневич, Хобзей, якi й запровадили курс на повну денационалiзацiю й космополiтизацiю освiти та вимивання з неї пiтомої національної термiнологiї.

Як слушно казав А. Шопенгавер: “Не все, по-новому назване, є справдi новим, як i вiдоме пiд старою назвою застарiло настiльки, що його треба перейменувати, аби привернути увагу”. Тiльки в дуже слабких та залежних людей уживання чужого як нового слова породжує лiбюзiю про нове поняття.

Немає теми важливішої, ніж українське слово

Павло МОВЧАН,
голова ВУТ “Просвіта” ім. Тараса Шевченка:

— Заступник голови Товариства “Просвіта”, академік Георгій Філіпчук порівняв захист мови і захист нашого фізичного, державного простору. Віддаємо пріоритет саме тим духовним кордонам, які сьогодні в нас поруйновані і невідомо коли відновляться, якщо ми не докладемо спільних зусиль.

152 роки тому, коли засновувалася “Просвіта”, вперше прозвучало, а всі наступні покоління просвітян наголошували, що самоідентифікація можлива лише в слові. Мовну проблему сьогодні порівнюємо до стану нинішнього українського суспільства, української держави. Свої тези з цього приводу я висловив у трьох книгах: “Ключ розуміння”, “Межовий камінь” і “Український формат”. Винятково мовним питанням я присвятив усі роки літературного побутування, усвідомлюючи, що саме слово є оптикою і нашою енергійною наснаженістю. Воно дає нам величезний простір і величезні можливості. Ми перебуваємо в абсолютній іншій ситуації, ніж це було 100 років тому, коли засновувалася держава, коли вона переформатовувалася, коли відроджувалася — ми посилаємося на практику наших попередників, які усвідомлювали значення мови. Тож сьогодні висловлюю влчність усім, хто все своє життя не байдужий до цієї проблеми, яку ми сподівалися розв’язати і яка лишається болючою. Село, носій живого українського слова, сьогодні практично демонтоване.

Раніше українська нація не перебувала в такій ситуації, як нині. За 100 років втрачено багато українських земель: Холмщину, Берестейщину, Кубань, Вороніжчину, Стародубщину. Нам треба чітко усвідомлювати, що мегалополіси, які були побудовані за імперських часів, формувалися імперією як фортеці антиукраїнськості в такий спосіб, що ми й сьогодні змішані брати інформаційно ці фортеці. Ми знаємо, як нам протидіяти і будуть протидіяти, застосовуючи технології, які продукує найбільший наш опонент і ворог — Росія, коли Путін заявляє про братство і єднання загальнокультурного простору, “общекультурного”, як він каже.

Термін “общекультурності” вживав ще Феофан Прокопович, який фактично був ідеологом формування Російської імперії. І тут слід пригадати величезну заслугу українців у формуванні Російської імперії, українці її повинні її зруйнувати.

Зовсім недавно, переглядаючи антологічне видання творів Миколи Васильовича Гоголя, я знайшов там дуже цікаву сторінку. Він пропонує до “Общекультурного словаря” включити весь масив української мови.

Ми добре знаємо, як був причетний до “общекультурності” Даль,

Всеукраїнське товариство “Просвіта” ім. Тараса Шевченка в актовій залі “Просвіти” провело конференцію, присвячену Міжнародному дню рідної мови. Пропонуємо читачам “СП” головні тези виступів учасників конференції.

козак луганський, багато українських учених, які формували застави Російської імперії. Тепер наше завдання — всі ці нашарування, всі ці мури збури. Це може зробити державна громадськість, українці, які були і залишаються небайдужими. Це ті, хто переймає естафету “Просвіти” і усвідомлює, що наші проблеми вирішують свідомі українці, а не політичні програми, які міняються, як і політичні гравці, яких вже було так багато за нашої пам’яті.

Під час минулої зустрічі ми торкнулися теми — “віруси свідомості”, які уражають національний організм через чуже слово. Слово рідне насичує нас і дає ту духовну енергію, яка протистоїть їм і перемагає.

Сьогодні, коли вже є певні закони, коли є певні структури, — від нашої свідомості, нашої активності залежить, якою буде українська держава. Бо без повноцінного функціонування української мови як дійсно державної, ми можемо мати тільки фіктивний державний інформаційний простір. Пануватимуть наші опоненти, наші вороги. Погляньте, як вони етнічно забарвлені в один колір. Вони не прийняли Україну як українську державу. Вони звикли тут домінувати.

Тож закликаємо об’єднуватися всіх, хто розуміє, що українська доля залежить від того, наскільки ми будемо сильними.

“Просвіта” не має тих економічних ресурсів, на яких могла б вибудувати свою діяльність. Ми розраховуємо на Уповноваженого з захисту української мови: ми розширимо його секретаріат на всю Україну. Відповідно будемо діяти з іншими інституціями, де є українці, які є свідомими того, в якому стані сьогодні перебуває держава. Бо немає теми важливішої, ніж тема українського слова.

Сподіваюся на те, що ми наситимо наш ефір і наш простір своєю присутністю. Думка і слово матеріалізуються, тож українське слово має панувати в нашому просторі, під нашим небом.

Найближчим часом продовжимо нашу тему, і вона буде пов’язана зі словом Лесі Українки, національним словом, нашим національним виміром і нашою великою перспективою.

Микола ТИМОШУК,
доктор філологічних наук, професор:

— Бачимо відкритий наступ тих ворогів, з якими ми мирилися 30 років, але час називати речі своїми іменами. Я закликаю вас боротися із заданими хворобами української інтелігенції. Це ненаступальність, вичікування та інші наші хвороби. Ми чекаємо, що за нас хтось це зробить. Мо-

жемо заговорити на будь-яку тему, але коли доходить до конкретики, починаємо відходити вбік.

Чотири місяці я воюю з проблемою, яка є однією з граней знищення нас як самодостатнього народу. Ця ситуація пов’язана з Міністерством освіти і науки України. Намагаюся підняти наукову громаду. Дійшло до листів президенту, голові Верховної Ради та прем’єр-міністру України, під якими підписалися 2-3 десятки сміливців.

І це проблема не лише науки. Це проблема батьків, студентів, абітурієнтів, школярів-старшокласників. Тому що всі ми скоро будемо їхати за знаннями в Польщу, США. Йде повна деградація, на верхи науки виходять люди, які можуть купити статтю в часописі.

Тим часом, можу перерахувати десятки джерел, які не наважуються говорити, що наша наука, наукова українська мова, перебувають у загоні.

Хочу звернутися до наших колег в областях. Давайте робити так, щоб нас чули, щоб нас бачили, щоб нас боялися. Багато не треба, візьміть 1-3 справи, але гучні, на всю область, які стосуються нашого життя, нашої мови. Об’єднуйте одержимців, шукайте тих, хто не боїться.

Сьогодні ми говоримо про університетську освіту. Я звернувся до Хмельницької “Просвіти”, аби підтримала мою публікацію про ректора Кам’янець-Подільського університету, який є ворогом Огієнка, знищив збірник, де друкувалася наукова еліта. Його знову обрали на 5 років. Але Хмельницька “Просвіта” мене не підтримала, бо після цього могла б втратити своє приміщення.

Візьмемо Чернігів. Вже 5 років воюю проти назви обласної бібліотеки. Мені це болять, бо я родом з Ніжинського району Чернігівської області. Ви думайте, мене підтримали письменники чи Чернігівська “Просвіта”? Обласна бібліотека так і носить ім’я Короленка. А в Ніжині досі є вулиця Московська. Це ганьба.

Нам нема куди відступати: або бужанські, або ми. Україна для українців і тих, хто поважає закони України, хто поважає українську мову і хоче жити на цій землі. Ми збираємося добитися до Шмигала і Разумкова, донести наші думки до Зеленського. Чим більше розмов буде навколо цих питань, тим швидше суспільна думка буде змінюватися. І ми зможемо позбутися наших хвороб.

Георгій ФІЛІПЧУК,
академік НАПУ, заступник голови ВУТ “Просвіта” ім. Тараса Шевченка:

— 21 лютого — важливий день не тільки для українців,

але й для всіх народів. Бо кожен притомний чоловік, кожен притомний народ, кожна притомна нація має одне велике цивілізаційне право. Право на пам’ять. Ми повинні пам’ятати речі, які змусили світ здригнутися. У столиці Бенгалії стоїть величний пам’ятник студентам-мученикам, які загинули у боротьбі за свою бенгальську мову.

Але я мушу говорити про Україну. Пригадаймо Олександра Олеса, який сказав, що коли Україна за право свого життя боролася з катами, вмирала і хотіла лише одного — співчуття, Європа мовчала. І зараз надіятися на те, що нам дійсно хтось допоможе відбудувати нашу духовну руйну, нашу знекровлену свідомість, очевидно не варто.

Для нас принципово важливо сьогодні на рівні гуманітарної політики і, передусім освітньої політики, починаючи від материни, від дошкільного закладу і завершуючи університетом, пам’ятати, що будь-який наступ на такі предмети, як література, історія України, я вже не кажу про українську мову, — це наступ на українську націю.

І якщо нас чують представники оновленого Міністерства освіти і науки України, то хай пам’ятають одну річ: українська література, історія України — це державотворчі, націєтворчі предмети. Їх не лише не можна сьогодні ігнорувати, скорочувати, їх потрібно посилювати, тому що це база формування українського народу, нації, громадянина.

Ми мусимо вводити нашу національну пам’ять в інформаційний простір. Якщо говоримо про 1952 рік, коли відбулася трагедія в Пакистані, то мусимо пам’ятати, що у 1951 році 800 студентів Харківського університету виступили лише за те, щоб здавати іспити не російською, а українською мовою. Їх виключили з університету, а 33 людини розстріляли за українську мову.

Я питаю: чи вбивають за українську мову? Так, вбивали, вбивають і продовжують вбивати. Мусимо пам’ятати про три тисячі українських дівчат віком від 12 до 14 років, яких сталінські сатрапи у 1949 році згвалтували, знищили і втопили в болотах Колими. Ми мусимо згадати тих, хто руйнував українську справу, і ніколи не називати вулиці їхніми іменами.

Каганович у 1927 році розпочав деукраїнізацію, він прийшов

в Україну за дорученням Сталіна. І та програма з 6 пунктів щодо денационалізації України діє і нині. А судовий процес над 10 студентами, які були розстріляні лише за те, що обстоювали свою державу і свою українську мову. А Василь Липківський, який хотів, щоб в українській церкві проповідували, зверталися до мирян, українців українським словом, щоб ми не молилися чужим богам. Його розстріляли. І цей страшний перелік, включно з процесом СВУ, за яким було розстріляно 120 тисяч української інтелігенції, можна довго продовжувати.

Ми питаємо, чому українська нація така притомлена, така спляча. Тому що цвіт нації безперервно знищували. Вже маємо незалежну Україну, але нація не подала, нація не здригнулася від того страшного болю, тої ненависті, коли минулого року вбили у Бахмуті Артема Мірошніченка лише за те, що він розмовляв українською мовою.

Ми мусимо не плакати. Ми мусимо боротися, вимагати від усіх інституцій — наукових, освітніх, інформаційних, Верховної Ради, Уряду, президента, щоб свято виконувалися ті, навіть кволі положення закону про українську мову.

Згідно з Мовною енциклопедією Європи, у цій частині світу 275 мов — живих і мертвих. Але історія не знає жодного прикладу, де б Україна чи українці посягали на мову будь-якої національної меншини. Ми створили чи не найкращу культурно-освітню модель у світі, але стали предметом цькування з боку всіх, починаючи від поїздів українського хліба у Верховній Раді і закінчуючи виступами на асамблеях Ради Європи, Європейського Союзу, Венеціанської комісії тощо. Чому наші так звані нові обличчя, нові політики не презентують цю нашу культурно-освітню модель — гуманітарну, толерантну і не захищають українські національні інтереси?

“Просвіта” звернулася до уповноваженого Тараса Кременя щодо захисту української мови. Ми не просимо з нами співпрацювати. Ми вимагаємо такої співпраці. Бо лише опершись на українські патріотичні просвітницькі сили, організації, українську інтелігенцію можна дійсно щось змінити на краще.

Ми підтримуємо ту позицію, що Україна зобов’язана стати членом так званої Європейської федерації національних мовних

інститутів. Ми хочемо, щоб нарешті Уряд зрозумів, що найкраща класика, найкращі твори, найкращі досягнення в різних сегментах життєдіяльності мають бути перекладені українською мовою і прийти в школу, бути закладеними у зміст наших програм.

Отже, як ми фінансуємо нашу культуру, книговидавництво. Вже 20-й рік ставимо питанням перед президентом, прем'єр-міністром, чому Україна сьогодні дійшла до стану духовної руїни. Ми видаємо 0,5 книги на душу населення, а наші сусіди по Центральній Європі — по 10-12 книжок, тобто у 20-25 разів більше.

Чому сьогодні на один лише переклад європейського законодавства на 24 офіційні мови, які сьогодні є в Європі, у перерахунок на гривні витрачається 37 мільярдів, а в Україні лише 3 мільярди на підтримку національної культури?

Звертаємося до державних інституцій, аби вони зрозуміли одну річ. Ми повинні оберігати кордони нашої державної мови не менше, ніж кордони територіальні. Українська держава зобов'язана захищати і всіляко підтримувати нашу рідну, нашу державну мову.

Іван ЗАЩЕЦЬ,
політик, член головної ради ВУТ “Просвіта” ім. Т. Шевченка:

— Ситуація з мовою є тривожною і неоднозначною. Маємо як позитивні, так і негативні тенденції.

У суспільстві формується розуміння надзвичайної важливості української мови для нації, для долі українців. Введення в дію Закону про функціонування української мови, як бачимо, не збурило суспільство. Не збурило його і введення в дію статті 30-ї цього закону про використання української мови у сфері обслуговування. Соціологічні дослідження показують, що дві третини населення України підтримують ці заходи. Тобто люди інтуїтивно вимагали такого закону й механізмів захисту їхніх прав на мову.

Ухвалення Закону про функціонування української мови як державної при всіх його недосконалостях (приміром немає норми, яка б вимагала від народних депутатів України знання державної мови) створює законодавчі механізми реалізації 10-ї статті Конституції України про українську мову як державну. Раніше у нас не було таких механізмів, ми апелювали лише цією статтею і рішенням Конституційного Суду України 1999 року.

Наступна позитивна тенденція — поява мовного інституту омбудсмена, Уповноваженого із захисту державної мови. Тому мо-

жемо сказати, що критичну масу мовного законодавства і критичну масу інституційного підґрунтя ми вже маємо.

Ще один позитивний фактор — переведення шкільної освіти на українську мову навчання. Ми бачили, як антиукраїнські сили минулого року боролися проти цього положення Закону про освіту. Також хочу назвати інститут квот, який так само спрацював у позитивному напрямку.

Серед тенденцій негативно-го характеру хотів би звернути увагу на активізацію антиукраїнських, проросійських сил, які розгорнули діяльність з паплюження української мови, нівеляції її значення. Цей негатив треба зупинити не тільки словами засудження, а й кримінальною відповідальністю, тобто діями з боку державної влади.

Друге, на що я хотів би звернути увагу: п'ята колона намагається ревізувати мовне законодавство. Ми бачимо намагання ліквідувати Закон про українську мову загалом через Конституційний суд України, або частково, через законодавчі ініціативи, які сьогодні є у Верховній Раді.

Ініціаторами законодавчих ініціатив переважно є депутати від фракції “Слуг народу” Бужанський, Дубінський та багато інших. З їхнього боку бачимо певну хитрість, використання психологічних моментів.

Дубінський і Бужанський у своєму законопроекті пропонують забрати інститут штрафів за порушення мовного законодавства суб'єктами господарювання. А в іншому законопроекті, авторами якого є теж представники цієї фракції, вже пропонується відтермінувати ці штрафи на три роки. Так чи інакше, але цьому закону буде кінець, якщо ми заберемо з нього інститут штрафів.

Третій негатив — п'ята колона відмовляється від перегляду мовного режиму базованого на використанні державної мови. Для цього спекулюють на правах представників нацменшин. Вони починають підважувати українську мову як державну.

Четверте — нас не може не хвилювати ситуація у ЗМІ. Редакційна політика відбувається таким чином, ніби мовні квоти не порушуються, але до студій запрошують таких спікерів, які 80-90% ефірного часу розмовляють російською мовою. А розмовляють з ким — з політиками, які за Конституцією і законами зобов'язані використовувати державну мову, бо це публічна сфера.

Ця деструкція у мовній сфері вкладає як дуже важливий елемент загального реваншу проросійської політики.

Ми маємо бачити всі засоби, які вони сьогодні використовують. Ми не повинні зводити нашу діяльність лише у сферу дискусій. Маємо вимагати від президента, Кабінету Міністрів реалізації україноцентристської гуманітарної політики. Тут треба акцентувати саме на мовних аспектах.

Одним із ключових моментів Закону про функціонування української мови як державної якраз є право на одержання інформації рідною українською мовою.

Влада, яка не виконує 10-у статтю Конституції України, свідомо торпедує Закон про українську мову, — це влада, яка руйнує українську державність і знищує українську націю. То чим вона відрізняється від Росії, яка напала на нас зі зброєю?

Тарас КРЕМІНЬ,
Уповноважений із захисту державної мови:

— Мені здається, що українська влада повинна більше уваги приділяти таким питанням, як українська пропаганда, тотальна українізація не тільки мовної сфери, а й культурної, ідеологічної, політичної, освітньої. Ми повинні активно працювати над поняттям “український світ всередині України”.

На превеликий жаль, ми завжди наздоганяємо останній потяг, це той спосіб, у який намагаємося відреагувати на русифікаторське засилля в нашому політикумі. Цей процес розпочався не у 2013-14 роках, а значно раніше — у 1991 році.

Ми провели прес-конференцію на тему: “Обмеження функціонування української мови на тимчасово окупованих територіях України”. Говорили про те, яке становище було у 1990-ті, 2000-ті роки і починаючи з 2014 року, коли розпочався фактично український лінгвоцид. На території окупованого Криму і частини Луганської та Донецької областей не лишилося нічого. Крім того, що є поодинокі випадки, коли здобувачі освіти, дехто з учителів української мови та літератури самотужки намагаються за рахунок фактично підпільних заходів проводити творчі вечори чи вшанувати історичні дати. Зараз активно готуються до ювілею Лесі Українки. Звісно, це відбувається підпільно. На окупованій території ВУТ “Просвіта” вважається екстремістською організацією. А я визнаний персоною нон-грата в Росії.

Варто не лише консолідувати свої сили, а діяти конкретно. За результатами цього круглого столу потрібно підготувати спільну заяву, в якій би обов'язково йшлося про ризики, пов'язані з реєстрацією законопроектів, згадуваних Іваном Зайцем, що будуть розглядатися у профільному комітеті з питань гуманітарної політики.

Вважаю, що це природний процес, коли одна з найпотужніших і найстаріших громадських організацій, без якої неможливо було б увести відновлення України у 1991 році, по-справжньому заявляє свій голос.

Однозначно у 2021 році повинна з'явитися державна програма з опанування української мови. Натомість поки є тільки проект концепції, яку ми проаналізували

разом із нашим Секретаріатом, надали свої пропозиції. Але вона стане програмою тільки тоді, коли буде профінансована.

Досі держава не визначилася і не забезпечила створення мережі з курсів безкоштовного вивчення української мови. У бюджеті вистачає коштів на все, крім основ конституційного ладу, маю на увазі українську мову.

Закликаю учасників конференції до участі у діяльності профільних комітетів. Адже ті, хто мають статус народного депутата України, мають доступ до будь-якої установи державної чи комунальної форм власності.

Конституція України 1996 року наділила українську владу не тільки можливостями забезпечення і неухильного виконання мовного законодавства, але й інструментами покарання тих, хто не виконує це законодавство. І коли пропонується відтермінувати запровадження 57-ї статті мовного закону, в якій мова йде про штрафи, це свідчення безпорадності держави, яка стимулює подаліш тотальну русифікацію українського народу.

За результатами останніх досліджень близько 90% громадян України позитивно оцінюють те, що сфера обслуговування з 16 січня 2021 року стала україномовною.

Також позитивно, що всі школи нарешті стали українськомовними, за винятком окремих класів у місцях компактного проживання національних меншин. Але, як не дивно, місцем компактного проживання, де вимагають навчання російською мовою, в першу чергу є Київ. У центрі міста, поблизу Університету Т. Шевченка, є ліцей імені Олександра Довженка, де частина класів російськомовна.

Я абсолютно поділяю ваше занепокоєння і підтримую вашу ініціативу, що повинна бути чітка співпраця між Секретаріатом уповноваженого, який поки що не має представництва в регіонах, із розгалуженою “Просвітою”. Проект меморандуму зараз вивчається нашими юристами. Широ сподіваюсь, що ми дамо йому старт.

Нам треба створити дорожню карту і визначитися, в який спосіб виходити з підпілля не зважаючи на пандемію, діяти по-справжньому рішуче, системно. Я готовий стати вашим союзником, вашим побратимом і закликаю вас стояти поруч. Будемо відстоювати свої права і станемо справжніми пропагандистами української держави.

Володимир СЕМИСТЯГА,
голова Луганського обласного об'єднання ВУТ “Просвіта” ім. Т. Шевченка:

— Там, де є українська мова, є український народ. Де є україн-

ський народ і його українська мова — це етнічні території, на яких він має дане Богом право проживати і творити свою історію. Це аксіома. Якщо є державна політична структура, то ця структура захищає український народ і з нею рахується весь цивілізований світ. За винятком тих, хто не бажає бачити і знати, що є український народ.

Я хотів би наголосити на тому, що наш недруг, мова йде про росіян, витворив на Донбасі освіту за російськими стандартами, за російськими підручниками, без української мови. Зі своїм власним баченням того, що відбувається. Зараз на Донбасі за те, що зберігаються книжки про українську мову чи українську літературу, можна отримати 15 років ув'язнення. І росіяни не придумали тут нічого нового. Бо всюди, де є такі як у Російській Федерації тоталітарні режими, чинять так само.

На цьому тлі дико чути наших можновладців, які заявляють, що після звільнення Донбасу російська мова там отримає всебічну підтримку. Шановне товариство, а для кого ми готуємо фахівців зі знанням російської мови? Чи будуть вони мати право на роботу, чи будуть піднімати українців тощо. Ми знаємо, до чого це привело — до війни, до нищення українського народу.

І березня — сторіччя від дня заснування Луганського інституту народної освіти. Сьогодні це Луганський національний університет імені Тараса Шевченка. Хотів би наголосити, що тут працювали провідні мовознавці, літературознавці не тільки із загальноукраїнським, але й світовим ім'ям. На превеликий жаль, частина з них фізично знищена сталінським режимом. Інша частина жила в Харкові, чи то в Запоріжжі, пропалуючи велике українське слово. Нам відомо те, що відбувається, і те, що відбувалося. У мене виникає запитання: хіба система штрафів може вплинути на те, щоб утвердити українську мову? Я думаю, повинні бути більш різкі заходи. Йдеться насамперед про позбавлення українського громадянства.

Ті особи, які викладають сьогодні в університеті Драгоманова чи інших університетах і досягають на українську державність чи українську мову, повинні понести відповідне покарання. Бужанський та інші, коли приступали до своїх обов'язків, давали клятву на вірність українському народу, якщо порушили її — мають відповідати перед законом.

Якщо ми хочемо створити могутню українську державу європейського штибу, не забуваймо, що повинна бути своя національна інтелігенція, своя національна еліта — військова, фінансова, економічна. Усе це може відбутися тільки через знання української мови, власної історії, літератури і традицій нашого народу.

Закінчення на стор. 6

Немає теми важливішої, ніж українське слово

Закінчення. Початок на стор. 4-5

Степан ВОЛКОВЕЦЬКИЙ,
голова Івано-Франківського об'єднання ВУТ “Просвіта” ім. Т. Шевченка:

— Мова була і залишається основним критерієм нашого українства. Для нас, просвітян, це абсолютна істина.

У підготовленому нами меморандумі центральним пунктом є питання про розширення можливостей використання нашого просвітянського потенціалу. На місцях, в областях, буде представник уповноваженого із захисту української мови, це додатковий ресурс, який би розширив наші можливості із захисту української мови. Ми б разом могли організувати курси української мови. Можливі й інші форми співпраці, на які погодиться уповноважений.

Мені видається, що є широке поле для співпраці і його треба використати. Думаю, що цим робочим питанням треба присвятити окрему відеоконференцію, бо їх назбиралося достатньо багато. Їх треба всі обговорити, включаючи історичний момент формування об'єднаних територіальних громад.

Ярослав ПІТКО,
голова Львівського обласного об'єднання ВУТ “Просвіта” ім. Т. Шевченка:

— Думаю, що до меморандуму треба обов'язково записати питання моніторингу. “Просвіта” має на себе взяти дуже важливу функцію щодо вивчення ситуації і, зокрема, щодо реалізації мовного законодавства. Це дуже важливо в умовах децентралізації.

Місцеве самоврядування має потужні функції, які можуть перевищуватися в тому чи іншому регіоні. Це буде стосуватися і питання впровадження мовного законодавства: десь буде чітка позиція органів місцевої влади, десь розмита, десь із підтекстом.

Тому уповноважений, не маючи структури, може опертися на “Просвіту” і надати їй функції моніторингу щодо вивчення суспільної думки і ситуації. Просвітяни, як ніхто інший, відчувають внутрішнє середовище, внутрішні настрої. Ми готові виконати цю функцію.

На конкретних прикладах ми повинні реалізувати свої

дії. Взяти навіть такий багатий і українізований Львів. Ми провели моніторинг виконання 10-ї статті Конституції України і рішень Конституційного Суду. Залучили до моніторингу групу з 50 людей. Звернули увагу на оформлення Львова, на те, що дві третини назв кафе, магазинів тощо не українською мовою. Ми підготували звернення до Львівської міської ради, зняли ролик: “Повернімо місту Львову українську мову”, провели акцію під такою назвою. Ми повинні знати, як діяти у конкретних ситуаціях.

Кирило СТЕЦЕНКО,
народний артист України, голова Київського міського об'єднання ВУТ “Просвіта” ім. Тараса Шевченка:

— У Національній спілці письменників України відбувся круглий стіл на тему: “Право українця на мову”, присвячений політичним, правовим аспектам становища в мовній політиці.

Щодо сфери обслуговування в Києві після 16 січня. Враження цікаві. Починаю відчувати в магазинах, інших закладах, що це переважно мій рідний дім. Стало набагато менше хамства, зверхності й халатності у спілкуванні. Українська мова — це й носій української етики, позитивного ставлення до неї. І це треба підтримувати.

При зміні влад ми, як Всеукраїнське товариство “Просвіта”, мусимо тримати у фокусі так звані мовні скрижалі. День рідної мови стосується не тільки українців. Але в Україні ми перед Богом зобов'язані зберігати українську мову та мови бездержавних народів, за які несемо відповідальність.

Потрібно забезпечити північну позицію для української мови в усіх суспільних сферах, сприяти піднесенню мовного стандарту в публічній сфері. Зараз це велика проблема, адже нас знищують з двох боків: стара колоніальна система русифікації і нова — знеособлення українців на мовній ниві (англізація).

Потрібно надати українській мові статус мови міжнародного спілкування. Більшість іноземців вже цього дотримуються. Але політика влади є такою, що російська мова від Радянського Союзу залишається мовою між-етнічного спілкування.

Важливим чинником є мовна політика бізнесу. І та боротьба, що точиться за українську мову у сфері обслуговування, стосується насамперед контролю за мовною поведінкою бізнесу.

Ще один важливий чинник — мовна поведінка публічних осіб. Я вважаю, що з кожною публічною особою треба спілкуватися індивідуально. Ми маємо ресур-

си і можливості, щоб впливати на їхню поведінку.

Серед пунктів, які мають лежати в основі державної мовної політики, — безумовний пріоритет української мови та бездержавних мов. Насамперед це кримські татари. Також мовний паритет: щоб російська мова мала в Україні ті самі права, що й українська в Росії. Те саме з угорцями, румунами, поляками тощо.

Маємо позбутися російсько-домінуючого та іноземного впливу на українську культуру.

Тарас МАРУСИК,
фахівець із мовної політики:

— Я спостерігаю за розвитком мовної ситуації з початку незалежності України. Ми прогресуємо, але йдемо черепащачим кроком. Звичайно, порівняно з 1989-90 роками ми просунулися. Є речі, які навіть теперішня влада не може зупинити.

Зараз найбільша проблема в тому, що є протистояння між органами державної влади і активною меншістю громадянського суспільства, яка намагається спрямувати цю владу у правильне русло.

Але влада має досвід у тому, як загальмувати виконання закону. Перші спроби були зроблені 2019 року, коли намагалися навіть скасувати закон або вилучити ключові норми. Коли прийшло розуміння, що зробити це практично неможливо, ми спостерігаємо за низкою атак на мовний закон.

Я це прогнозував кілька років тому, коли сфера обслуговування в Києві ставала гарячою. Вона б не стала такою проблемною в деяких моментах, якби влади робила те мінімальне, що має робити. Сьогодні міністр культури прямо говорить, що штрафувати офіціанта в Одесі за те, що той не виконує мовного закону, — якое не так. Або каже про те, що треба проводити лагідну українізацію, відтермінувати або зняти штрафи. А наступник Ткаченка — голова парламентського комітету Потураєв начебто займає державницьку політику. Але це, на мій погляд, хитка позиція, як гра у поганого й хорошого поліціанта. Погані поліціанти — це команда Дубінського, Бужанського, а гарні — Потураєв і команда, які хочуть відтермінувати штрафи.

Головна мета влади, починаючи від президента, — якщо немає можливості скасувати деякі ключові норми закону, треба їх розмити і дати посил суспільству, що можна не виконувати ці норми.

Сфера обслуговування. Так, ми маємо хороші приклади: вже є два звільнення за брутальну відмову обслуговувати українською мовою. Це добре, це якраз

вплив громадянського суспільства.

Влада опиратиметься скільки зможе. Ми теж не повинні зупинятися. Далі буде перетягування канату. Добре, що є уповноважений, який хоче змінити ситуацію і намагається це робити.

Іван ЮЩУК,
заслужений діяч науки і техніки України:

— Нам треба творити наступне покоління. А в школі, особливо вищій, не все гаразд. У нас є прекрасні закони, що викладання у вищих навчальних закладах і школах здійснюється державною мовою. Але сходять до школи й послушайте: учителі говорять українською на уроці, а виходять на перерву і починають говорити з дітьми чужою мовою. Це дискредитує державну мову.

Мені здається, що марно звертатися до урядовців, бо вони не тим зацікавлені. А “Просвіта” повинна звернути увагу на вчителів і викладачів. Треба привертати, прислухатися і давати знати, що вчителі порушують мовне законодавство.

Нам треба вести пропаганду. Мова — це не просто звук, це психологія. Один із російських спеціалістів із психолінгвістики пише, що в основі світобачення, розуміння кожного народу лежить своя система предметних значень, соціальних стереотипів, пізнавальних схем. Тому свідомість людини завжди етнічно зумовлена. І те, що хочуть зруйнувати українську мову, щоб ми переходили на чужу, — це атака на нашу розумову здібність.

Мене турбує Київський політехнічний інститут. Це флагман нашої науки, але тут ще значною мірою панує російська мова. Від викладачів треба вимагати. А якщо людина не може вивчити мову, то це свідчить про її інтелектуальні здібності.

Володимир НІС,
педагог:

— У фізиці є поняття когерентності — узгодженості, єдності. Коли система досягає когерентності, виникає резонанс, складення сил і примноження їх у великому масштабі. Клітини нашого організму утворюють резонанс. Якщо він присутній — людина здорова.

Стратегічні дослідження останніх десятиліть показали, що всі ми є клітинами єдиного організму. А мова фактично є квантовою системою, яка задіяна в цілій нації, народі. І якщо на даній території панують чужі вібрації, вони не лише не приводять до порядку, узгодженості. Вони приводять до того, що система постійно перебуває у стані хаосу, турбулентності і не може вийти на рівень певного порядку. А мова є тим ключовим ас-

пектом, який приводить до порядку взагалі.

Якщо подивитися на мову з боку фізики і психоенергетики, то стає зрозумілим, чому необхідна тотальна українізація, щоб над цією територією панувала певна мова. Якщо в Україні запанує українська мова, ми зможемо відчувати колосальний приплив енергії, нація стане здоровішою.

Орест ДАНИЛЕВИЧ,
правник:

— Ми повинні як діяти наступально, так і не забувати про просвітянську роботу. Повинні підготувати звернення до президента, голови Верховної Ради щодо приведення до оригіналу Європейської хартії регіональних мов. Бо це фундамент, на якому вороги української мови будують свою позицію. У перекладі хартії є серйозні помилки, через які вважають, що російська, польська чи угорська мови потребують в Україні захисту, але в них є свої держави, які можуть цей захист здійснити. А захисту потребують ті мови, що зникають.

Як правник вважаю, що ми повинні вимагати від президента привести текст хартії у відповідність до оригіналу. Також вважаю, що “Просвіта” повинна видати брошуру з перекладами європейських мовних законів, де чітко показано, що всі нормальні демократичні держави захищають свій мовний простір. А у нас нині велике невігластво в цьому.

Олександр МАЧУЛА,
голова Миколаївського обласного об'єднання ВУТ “Просвіта” ім. Т. Шевченка:

— На початку конференції було 97 учасників. Думаю, тут випадкових людей немає, це всі наші однодумці. Потрібно думати над тим, які рішення ми приймемо, які рекомендації винесемо з цього обговорення для того, аби максимально їх реалізувати, намітити відповідні пріоритети та ін.

Мені здається, навряд чи звернення на ім'я президента, голови Верховної Ради матимуть те значення й резонанс, якого б ми хотіли досягнути. У них інші інтереси й цілі. Нам потрібно нарощувати м'язи, розширювати коло своїх однодумців на найнижчому рівні, збільшувати коло свідомих просвітян.

Наші вимоги виконуватимуться тоді, коли їх не можна буде не виконати. Коли за кожною обласною “Просвітою” стоятимуть десятки тисяч просвітян, тоді буде і українська мова, український Уряд і українська держава. Гуртуймося і працюймо в цьому напрямку!

Власн. інф.

Галина СТЕФАНОВА: “Леся Українка – це було рідне, одразу привласнене, вона стала моя”

Мабуть, кожен із нас має із улюбленим письменником, художником, актором, композитором свої стосунки, свою історію. У мене історія з Лесею Українкою почалася змалечку. Я виросла на Колимі, бо батьки мої, родом із Західної України, були ув'язнені в советському ГУЛАГу. А Україна – то була для нас із сестрою Наталею така земля обітована, омріяна... І все, що йшло з України, було неймовірне. Ми це сприймали крізь погляди, сльози, розмови батьків. Я українською мовою розмовляла від дитинства, бо за порогом була російська, корякська, евенкійська, якутська, а вдома – українська. В Україні були наші бабусі, наші кузини, була

Галина Стефанова – українська актриса театру і кіно, володарка “Київської пекторалі” за найкраще виконання головної жіночої ролі у моновиставі “Стіна” в театрі “Актор” (1997), лавреатка премії імені Василя Стуса (2001), премії імені Дмитра Нитченка (2002).

чити текст, він мені не дається. Вірш чи прозовий текст – це для мене, наче жива субстанція, якщо так можна висловитись, яку ти якось охоплюєш, з якою проживаєш певний час. Ти якимсь особливим чином відчуваєш цю живу субстанцію зі своїм характером, зі своєю атмосферою, яка, здається, до тебе теж має своє ставлення. Її не можна просто вхопити, притягти до себе і вивчити. З нею треба зустрітись, її треба зрозуміти, полюбити, озвачитись до неї і зробити все, щоб вона до тебе відгукнулася.

Коли я приїхала вступати до Києва в театральний інститут, я тут нікого не знала. І подумалося якось: “Кого я тут маю? Найперше – Лесею...” І пішла спочатку в музей, а потім шукати на Байковому її могилу, хотіла сама знайти, нікого не питаючи. Це теж окрема історія... Мені зустрілася бабуся, яка жебракувала, а в мене були якісь маленькі гроші, буквально копійки, відкладені на решту дня... і я подумала: “Боже мій, я не маю як з нею поділитися, навіть тут”... І опустила очі, і пішла шукати далі могилу Лесі Українки. Іду від нижнього входу, де нема вказівника, шукаю, іду, ще не розуміючи, який цвинтар величезний і знайти одразу Лесину могилу дуже важко... І раптом ця бабуся вирине переді мною, серед тих поховань, вже коли я пройшла пів старого цвинтаря, бо я таки знала, що на старому треба шукати... І каже: “А ти не туди пішла, дитинко, бо до Лесі Українки треба йти так і так, і так...” Ясно, що після цих слів усе, що мала, одразу поклала у бабину долоню... Я похолола, злякалась, як це вона знає мої думки, зрозуміла, що бабуся якась незвичайна і не просто так мені показала... І вона пішла собі в один бік, а я – в другий... До Лесі.

І ще одна історія про гарних людей. Коли наша родина повернулася з Колими до Львова, мені виповнилося 11 років. У Львові я потрапила до 75-ї школи імені Лесі Українки. Коли було її століття, у 1971 році, школа виборолася собі це ім'я. У нас навіть зробили шкільний музей Лесі Українки, який, здається, працює досі. Наша вчителька української мови та літератури Анастасія Йосипівна Гумницька з колегами-філологами робили неймовірні, дивовижні вечори. До ювілейного вечора я отримала роль Лесі Українки... Ще одна наша тодішня вчителька, Катерина Миколаївна Ящук, готувала зі мною цю роль. І ми були цим дуже перейняті... Ми, діти по 13-15 років і трохи старші, переймалися Лесиним життям, її творчістю, всіма персонажами, всіма героями, віршами, записаними нею піснями, усім витвореним дійством. Ми дуже відповідало до цього ставилися, я тепер можу це оцінити. На подвір'ї 75-ї львівської школи стоїть пам'ятник Лесі Українці скульптора Луки Біганича, є пам'ятна дошка. У кожного з наших випускників шкільні роки органічно і невідривно пов'язані з ім'ям Лесі Українки.

Я, звісно, вглядаюся в молоде покоління, я пробую їх розуміти, бачу чимало дуже талановитих людей. Колись Улас Самчук у своєму щоденнику, пишучи про літературне українське середовище в Україні, діаспорі, в таборах Ді-Пі, написав, що “серед нас було дуже багато талановитих, але мало “дерзких””. От я бачу зараз дуже багато талановитих і дерзких. Вони інколи дратують, ображають, раниють до крові. Але буває так, що я тоді свою рану затискаю і думаю: “Молоді люди, будьте дерзкі, бо нам цього дуже бракувало!” Ми зачасто хотіли бути чемними, такими собі відмінниками, щоб нас ніхто не лаяв, щоб подобатися. Мене так надихало завжди оте Лесине “Я честь віддам титану Прометею, / що не творив своїх людей рабами, / що просвітив не словом, а вогнем, / борюся не в покорі, а завзято”... Лесею Українкою не мала покірності... мала на все своє серце, своє бачення, свою думку і позицію... люблю її безмежно. Очевидно, у нинішнього молодого покоління має бути своє прочитання Лесі Українки.

Про роль Мавки мріють бага-

то, кожна друга дівчина при вступі в Театральний інститут читає уривок з “Лісової пісні”. Я не читала монологу Мавки, я мріяла про Кассандру. Микола Іванович Мерзлікін збирався ставити “Кассандру”, але не довелося... Але з режисером Грицем Максименком в Київському Молодіжному театрі ми зробили “Одержиму” 1990-91 року. Попередні постановки “Одержимої” були здійснені у 20-30-их роках, і ще, здається, у Львові в 40-х... Стільки років її не ставили! Не було тягості досвіду в підходах, трактуваннях – ні вдалого, ні невдалого, жодного... Зараз, коли беруться за постановку “Одержимої”, то є вже досвід інших вистав, від яких можна відійти, можна не погодитися, чи погодитися, але мати той контекст. У нас на початку 90-х цього не було. Іван Михайлович Дзюба тоді на радіо відгукнувся про нашу виставу, привако, що є “Одержима” після такої перерви... Це була для нас дуже велика підтримка.

Я хотіла би процитувати вірш, який довго не друкувався, а був вперше надрукований у 1947 році. У 12-томнику Лесі Українки ми його не знаходимо, а вже в новітньому часі цей вірш з'явився знову: “І ти колись боролась, мов Ізраїль, Україно моя...” // Чи довго це, о Господи, // чи довго // Ми будемо блукати і шукати // рідного краю на своїй землі... // Мимоволі згадується Стусове: “Яка нестерпна рідна чужина”... Зараз, в час війни, все це особливо загострене, особливо болюче... І разом із тим, як сказав свого часу Євген Сверстюк: “Блудні сини повертаються”... Повертаються, в першу чергу, в собі, в своєму серці, бо тут же не йдеться тільки про повернення в Україну, чи відшукування України, чи, коли йде війна, – відвойовування України. Тут ще іде відшукування себе в Україні. Хто ти є? Який ти є? І сьогодні дуже важливо, яка твоя міра совісті? Як жити на Землі, планеті? Як жити на землі, тій часточці на планеті, ім'я якій Україна? І приймати правду, і бути благородним, і не зраджувати людям довкола себе, і себе, і землі, і мови, і історії, і Лесі, і Василя. Як? Звичайно, ми говоримо зараз про титанів. А як Лесею Українкою проживала своє життя? В болях і муках фізичних... Мама щось надрукувала, Драгоманов щось, Франко щось... Ми ж не можемо сказати, що скрізь вона бачила свої вірші, на полицях бібліотек, у книгарнях, на вітринах магазинів. Ні! Але ж вона титанічно працювала! А Василь Стус писав в ув'язненні, в камері, многократно переписував вірші, тому вони збереглися. Непохитий у своїх переконаннях, він пи-

наша кузинка Лесею, яку я дуже люблю. І коли моя мама читала Лесине “Мамо, іде вже зима, снігом травцю вкриває...”, то я була переконана, що Лесею Українкою – і є моя кузинка Лесею. І ніхто мене довгий час не міг переконати, що це різні особи. Тому Лесею Українкою – це було рідне, одразу привласнене, вона стала моя... Я малою читала її дитячі вірші в школі і вдома, гостям, друзям батьків, які теж там жили на поселенні після таборів. Усі слухали зворушено, тьотя Іза – литовка, тьотя Берта – естонка, Тамара Миколаївна – осетинка, Юрій Костянтинович Мошенко – українець. Аж дорослою я довідалась, що батько Юрія Костянтиновича – видатний вчений, знаний свого часу музейник, архітектор Кость Васильович Мошенко, що був заарештований 33-го. 1937 року заарештували сина Костя Мошенка, Юрія, який вже ніколи не повернувся в Україну... Юрій Костянтинович був нам із сестрою Наталею як рідний дідусь, що знав безліч казок, віршів, міфів. Часто розповідав про свій найлюбший Київ...

Мені важко сказати, що я вчу текст, я з ним проживаю якийсь час, розмовляю, поки вибудовується певний асоціативний ряд, чи бачення, подібне до кіноплівки, і тоді вже він запам'ятовується. Я не можу просто сісти і вив-

сав дружині звітти: “Валю, ми з тобою вже вписані в історію...”. Він це знав.

Звичайно, варто пам'ятати письменників не лише у дні святкування... Коли ми працювали над виставою “Одержима” з Грицем Максименком, Сергієм Анастасійовичем Гальченко, якому я вдячна безмежно, дозволив побачити рукопис “Одержимої” у відділі рукопису Інституту літератури АН України. Не доторкатися, ні, мені перегортати сторінки. І мене вразило, що тут майже немає правок. Таке враження, що це написано з голосу, що в Лесі Українці це вже було, воно звучало в ній і вона тільки сіла і записала... І я вдячна долі за цю зустріч з Міріам. “Я її в таку ніч писала, після якої, певне, буду довго жити, коли вже тоді жива осталась, – писала Лесею Українкою Франкові. – Якби мене хто спитав, як я з того всього жила вийшла, то я б теж могла відповісти: “я з того створила драму””... // “О, сине Божий, // нехай в моїм житті все, все неправда, // та вір мені, що я тебе любила...”

Від редакції.

Тепер її перо з роздвоєним дзвоником можна побачити в меморіальному музеї Лесі Українки. І замислитися, що ним рухало, коли творилося пристрасне Слово? Може, у невилівайці була магія? Чи все-таки – єдина в світі Лесина любов? Яку вона, єдина в цілмі світі, готова віддати “життя... і кров... і душу... все даремне! Не за щасття... не за Небесне царство... ні... З любові!”

І тільки єдина в світі Галина Стефанова здатна так! з любові! – “з голосу Лесі” – повторити слова Міріам! І ці слова з “Одержимої” прозвучали знову, з голосу прекрасної акторки, у день народження Лесі Українки. Яка долала Ай-Петрі, тяжко хворіла, обурювалася смиренною юрбою. Але резервуар її любові і сьогодні підживлює нас абсолютною самопосяганням. І ясновбаченням, від якого, кажуть, Лесині очі під кінець життя стали блакитними, як соняшне небо.

За мотивами книжки Галини Дацюк “Одна з нас”, ВД “Букрек”, 2020

На знімках: Галина Стефанова у ролях Варвари Репніної (“Стіна”) і Міріам (“Одержима”).

Стежками Лесі Українки на Гуцульщині

Аделя ГРИГОРУК,
членкиня НСПУ та НСЖУ,
заслужений працівник освіти
України

Геніальний митець належить не лише своєму часу. Його думки, ідеї, художні образи живуть набагато довше, ніж сам автор, стають духовним скарбом поколінь і народів, які кожного разу прочитують їх поновому, під кутом своєї епохи і знаходять в них відповіді на свої запитання, відшукують способи вирішення сучасних проблем.

До таких геніальних особистостей, чий твори сягнули мистецьких вершин людства, належить Леся Українка (Лариса Петрівна Косач-Квітка) — поетеса, перекладачка, культурна діячка, постать якої овіяна всенародною любов'ю.

Сердечні почуття плекала Леся Українка до Гуцульщини. Про цей дивовижний край вона дізналася від свого дядька Михайла Драгоманова, якого дуже поважала. Драгоманов мав тісні зв'язки з багатьма громадськими і культурними діячами Галичини, багато літ (до своєї смерті в 1895 р.) дружив з Михайлом Павликом, який народився в Косові. Тому його розмови про Карпатський край із племінницею, яку він цінував як майбутню визначну літераторку, були сповнені цікавих етнографічних подробиць, переказів про гуцульські народні вірування, мистецькі традиції. Леся Українка мала змогу переконатися в чарівності гуцульських вишивок, коли її мати, Олена Пчілка, отримала від станіславського фольклориста Мелітона Бучинського незвичайний і дорогий подарунок — гуцульські вишиття з описом 42 візерунків, схемами їх виконання та описом крою жіночих і чоловічих сорочок. Олена Пчілка 1876 року випустила альбом української вишивки (“Альбом систематично впорядкованих узорів малоруської орнаментики”), де використала матеріали Бучинського. У домі Косачів висів на стіні своєрідний килим, укладений Бучинським із цих вишивок. У центрі килима — вишиті ним слова:

*Там, де Карпат сині гори,
Там зібрані тії взори,
Де зелена Буковина,
Шила руська їх дівчина.*

Олена Пчілка не змогла тоді скористатися запрошенням Мелітона Бучинського і відвідати Гуцульщину. А от її брат, Михайло Драгоманов, улітку 1875 року все-таки приїхав у Карпати, побував у багатьох місцях, а в Микуличині придбав для сестри і племінниць розкішні гуцульські сувеніри, в тому числі шийні прикраси-силянки. У цих тонкої роботи намистах ми бачимо на світлинах і Олену Пчілку, і Лесю Українку із сестрами, і дружину Михай-

ла Драгоманова. Саме вони поширили по всій Україні моду на ці народні гуцульські аксесуари. Виїжджаючи до Криму на лікування 1897 року, Леся Українка взяла із собою улюблені гердани і силянки (про що свідчить фото письменниці, зроблене в Чукурларі). Не розлучалася з ними поетеса, виїжджаючи за кордон.

На Гуцульщині Леся Українка побувала влітку 1901 року. Приїхала з Чернівців у Вишніцю, зупинилася 13-21 липня разом із Климентом Квіткою (своїм майбутнім чоловіком) у гостинному домі Анни Москви, а потім через Кути і Косів доїхала до Яворова. Тут їх прийняла родина Окуневських, з якою Косачі були знайомі ще з Відня і Києва. З Теофілом, Ольгою Окуневськими та їхньою родичкою Наталею Кобринською, яка підтримувала дружні зв'язки з Оленою Пчілкою, Леся Українка була у приятельських стосунках. Тому у Яворові їм добре відпочивалося, про що Леся пише в листі до Ольги Кобилянської.

У Криворівні зупинилися в будинку отця Волянського. Він дав їм до Буркута пачку українських книжок. У підросійській Україні, де діяла суворя заборона на українську літературу, такого не могло бути й близько, тому, як згадує Леся Українка, “п. Квітка розпалівся великою жадністю і все просив, що бачив”. Тут, у Криворівні, зустрілися з Франками і Гнатюками. Франко був якийсь пригнічений, і це одразу зауважила поетеса. Він мало говорив, а почавши про щось розмову, швидко уривав її “або закінчував так-сяк почату фразу”, як висловилися Леся.

Вибираючись із Криворівні до Буркута, відпустили фіакр (бо вийшло б дуже дорого) і поїхали звичайною фірою. Дуже трясло, Леся Українка вставала і йшла пішки, порвала черевки, тож довелося залишити їх лагодити в корчмі, де зупинилися на ночівлю. Гірські пейзажі тішили зір, наповнювали душу неймовірними почуттями, тому незручності дороги і дрібний дощик анітрохи не докучали. Приїхали у Буркут 24 липня і пробули там до 30 серпня.

У листі від 1 серпня 1901 року Леся Українка написала Ользі Кобилянській, що в Буркуті вони освоїлися швидко і “зразу перестали себе чужими почувати”. Душею товариства був доктор Володимир Кобринський, який дав Лесі кілька лікарських порад і заборонив їй перший тиждень купатися.

Іван Франко вирішує знову зустрітися з Лесею Українкою та Климентом Квіткою і приїжджає в Буркут разом із Миколою Міхновським та Лесею Кульчицьким.

Франко мав вже зовсім інший настрій. Він багато розмовляв, ло-

вив пстругів (форель) і приносив їх Лесі, а вечорами своїм приємним баритоном співав народні пісні. Климент Квітка записав тоді з його голосу 32 твори: “Ой ходить Іван понад Дунай”, “Ой гук, мати, гук”, “Сеї ночі із півночі, ще й кури не піли...”, “Жалі мої, жалі...”. Поетеса записала від Франка пісню “Чому, сину, не п'єш, чому не гуляєш”, яка її дуже вразила.

Леся Українка також зачарувала товариство своїм співом: вона охоче виконувала волинські пісні, які знала змалечку. Студент другого курсу Чернівецького університету Микола Харжевський записав одну з них — “Ой, не шуми буйним листом”, навчив її своїх друзів, і у такий спосіб пісня поширилася в Галичині й на Буковині.

Косівський адвокат Лесь Кульчицький справив на письменниці дуже приємне враження своєю освіченістю і шляхетністю. А от з Миколою Міхновським вона спілкувалася мало: він під час подорожі до Буркута скупався у гірській воді, застудився і схопив пропасницю. Геть розбитий хворобою, майже усі п'ять днів перебування пролежав хворий у будиночку, де жив разом з К. Квіткою.

Відомий прикарпатський історик і краєзнавець Петро Арсенич за автографами на листівці з видом Буркута із сімейного архіву Стефанії Стефанович-Литвинюк зумів установити життєвий шлях усіх, хто тоді, в липні-серпні 1901 року, відпочивали в цій карпатській оздоровниці. Двадцятилітня Стефанія була тут разом з мамою Ольгою Стефанович, дружиною громадського діяча з Кут Володимира Стефановича, яка на цій листівці поставила дату 5/8-901, підписала “Спомин з Буркута” і попросила в усіх, хто там тоді перебував, підписатися на пам'ять. На лицевій стороні під зображенням відпочинкового комплексу підписалися: “Д-р Іван Франко”, “Леся Українка”. На звороті поставили автографи ще 21 особа. Це були відомі люди в культурному й громадському житті Галичини, діяльність яких з приходом радянської влади оцінювалася як “ворожа”, “націоналістична”, і тому замовчувалася. А всі ж вони були знайомими чи приятелями Лесі Українки, і в їх оточенні вона почувалася затишно і мило! Як пізніше написав Климент Квітка, “перебуван-

Пансіонат Анни Москви у Вишніці з меморіальною дошкою на стіні про перебування тут у 1901 році Лесі Українки

ня Лесі Українки в Карпатах було одним із найщасливіших моментів у її житті”.

Коли Леся була в Буркуті, їй прийшов лист від Анни Москви з Вишніці, привітною власниці затишного пансіонату, де перед поїздом “на залізні води” мешкала поетеса. Вона повідомляла, що організує літературний вечір в Лесину честь і просить бути на ньому присутньою. Пані Анна дуже серйозно готувалася і навіть зверталася до Михайла Павлика, щоб той допоміг із підготовкою реферату про Лесю Українку.

Однак Леся не змогла взяти участь у цьому заході, позаяк лист прийшов із запізненням, а дорога була далекою, і вона, хоч як би хотіла, не встигла б дібратися до Вишніці на 25 серпня за один день. Тому вечір відбувся без неї. І, як пише директор Чернівецького музею Ольги Кобилянської Володимир Вознюк, “пізніше поетеса була навіть задоволена, що не потрапила на нього”, бо слухати хвалебні слова у свій бік їй було б якось не вельми зручно.

На курорті Леся Українка дістала нові сили для творчості, про що пише у своїх листах рідним. Вона працює над драматичними творами “Одержима”, “В пущі”. Поезії “В інші гори я долину...”, “Ой піду я в бір темний...”, “Гей, піду я в ті зелені гори...”, “Мрія далека, мрія минула”, “Темна хмарка, а веселка ясна”, “О, як то тяжко тим шляхом ходити”, “Хочеш знати, чим справді було”, “Ой, здається — не журюся...”, “Чом я не можу злинути угору...” — це відгомін про перебування у Карпатах у її поетичному доробку. Деякі увійшли до збірки “Відгуки”, виданої 1902 р. у Чернівцях.

А от поезії “В інші гори я долину” та “Мрія далека, мрія минула” були опубліковані аж у 40-х роках ХХ століття. Перший — у “Літературній газеті” (тепер “Літературна Україна”) 16 серпня 1940 року за записом із альбому Анни Москви, про яку уже згадувалося і в чиему вишніцькому привітному будиночку “під зеленим ліхтарем” Леся гостювала більше тижня.

Друга поезія — “Мрія далека, мрія минула” — надрукована вже після Другої світової війни у другому числі журналу “Вітчизна” на сторінках 21-22.

Відпочинковий сезон у Буркуті закінчувався, і Леся Українка з Климентом Квіткою вирішили повертатися до Чернівців, а звідти — додому, до Києва. Але перед

тим захотіли побувати ще в кількох гірських місцинах. Леся була наче окрилена, літування в Буркуті пішло їй на користь, вона зміцніла фізично і навіть змогла піднятися на гору Луковець, що знаходиться на висоті 1500 метрів над рівнем моря.

30 серпня майбутнє подружжя виїжджає до села Гриняви, а звідти — в Довгополе. Проблем із мандрівкою не було — за ними своїми кінями приїхав довгопільський парох Іван Попель (до речі, дядько письменниці Марійки Підгірянки — Марії Ленерт). Священник Попель був людиною дуже освіченою, мав велику бібліотеку, його поважали мешканці гірських сіл і дуже хотіли бачити послом (тобто депутатом) австрійського парламенту, куди отця Іван Попель тоді саме балотувався.

...Почалися дощі, гори затягнуло сивою мрякою, тому перебування в гостинному домі священника затягнулося на 10 днів. Однак ні Леся, ні Квітка не сумували: в товаристві інтелігентного й розумного співбесідника, яким був о. Іван Попель, їм було приємно і цікаво. Тим більше, що в його домі не раз гостювали їх спільні знайомі: Ольга Кобилянська, Осип Маковей, Іван Франко, Марко Черемшина, Василь Стефаник, тому темами розмов був і їхній творчий доробок. Сюди, в Довгопіль, на зустріч із Лесею та Квіткою, вдруге приїхав з Криворівні Іван Франко, про що вона написала в листі до О. Кобилянської.

Крім Довгополя, гості з Києва побували ще в Яблуніці, Кожаніні — селах, які Леся Українка знала за творчістю Ю. Федьковича. Саме тому в листі до сестри О. Косач, датованому 15 вересня 1901 року, вона пише: “Се ті гори, що я через них з Буркута іхала — сама фельдковичівщина”.

Згасав день 10 вересня, коли Леся, надзвичайно втомлена важкою і довгою дорогою, дібралася до Вишніці й зупинилася там, де раніше, у пані А. Москви. Відпочивши кілька днів (довелося навіть лежати в ліжку — так погано почувалася), письменниця залізницею вирушила до Чернівців, а вже звідти — 29 вересня — до Києва.

Гуцульщина залишила помітний слід у житті і творчості видатної дочки нашого народу Лесі Українки, яка заслужила ширшу любов і вдячну пам'ять на багато років наперед своєю геніальністю і відданістю рідній українській землі.

Буркутський курорт, 1901 р.

Віра КИТАЙГОРОДСЬКА,
м. Чернівці

Вінок вільних сонетів До 150-ліття від дня народження Лесі Українки

Може, зойк під легенький укус,
Може, се обмине мою хату,
І синів не покличе на страту.

Або ж прийде на поміч індус
Чи вернидуб, а чи крутивус
За плоскінь – невелику плату?

5.
А вже ж мала збриніти весна
Розкрижинити пам'яті кригу,
Розгорнути дротяну веригу:
Піднімайтесь, он зоря ясна.

Світить вам з самого Вифлеєму
За три кроки чи за три пісні.
Чи за ваші “Гой-ра!” голосні
У дуплі пташиному своєму.

У гнізді із сіна рогози,
Де ось-ось прокляне соловейко
Й першим тьохне тьохкотом грози.

Благовістя сиплеться з небес,
Заточить його в церковні хори,
Ви ж бо сіячі і медобори!

6.
І підсніжник вигулькнун: “Се я!”
Он мороз упав мені під ноги.
І струмки зривають обороти,
Жити і цвісти – жага моя!

Це набуток мій і мій хосен –
Крапелька води і промінь скісний, –
Знак від Бога мого благовісний
Що я знов зросту благословен.

На землі, що серце в ній моє,
Біле, голе, тенькає в позлітці.

Але не в чужій палацу клітці,
Там воно в неволі зогніє!

7.
Молитва свою скоромівку
Шепоче з кожного кутка:
Почуйте вівчаря сопівку,
Пустить її в душі криївку.

Ви ж ще не вийшли із полону,
Припавши до чужого трону,
Що вже давним-давно зітлів,
Іще питаєте канону.

Іще повзете до причастя,
Складаючи подобострастя
Тому, хто знає вас рабом.

Хто випив вашу кривавицю,
Спаливши жито і пшеницю,
Й Отця повісив під стовбом.

8.
Розбудити від гніту, від сну?
Та ж не сплячі давно уже в полі –
Молодосіньки і срібночолі,
Де трава і густа, і рясна.

Поспліталися у живокість,
У загати із крові і плоті.
У снігах, у в'язкому болоті –
Соловей вам про все розповість...

А ви поки що в теплому спіть.
Колискова відхилить фіранку –
І душа розкошує до ранку.

Сняться їй ще незвідані далі,
Ще не списані вчора скрижалі,
Поки хлопці згорають у танку.

9.
Так і тягне він цівку з душі.
День від дня, уже тисячу років
До і після прозріння і пророків,
Одкровення голубої замші.

І стрясається звихнений світ,
Переплюшені віхи й епохи:
Іще скільки? Ще довго, ще трохи?
Може в когось вже є заповіт?

Та ж казали: вставайте, сліпці
З-під підшов, затопчені в кригу,
Чи ви чекаєте відлигу?

Її не буде. Світ загус,
Завмерли поранкові співи
Стоять незрушно із миром діви.

10.
Чи ж ми продали свою душу?
Голобіски у замерзінні,
Чи ми любов свою насущну
Постригли в прийми без сумління.

Та ж он – стовпами й мудрецами
Аж мерехтить від кроку крок.
Від благочестя і думок
На небі можна звести храми.

А храму правди ще нема,
Лиш порозкидане каміння
Стирчить, як вирване коріння.

І знов майдан, і знов зима.
І пил спадає замість снігу.
І слава репає з розбігу.

11.
У вишиванім кунтуші
Стою в Михайлівському храмі.
– Перекажіть, панотче, мамі,
Мойй тут весело душі.

Ось тут, де арка, угорі
Я на плечі в архистратига.
А поруч – добра вічна книга
Поміж світів на готарі.

І альфа тут, й омега тут.
І всі шляхи і семистріли.
Мене тут янголи зустріли.

Заходив якомсь й баламут,
Стояв спереди, капав воском.
Спітнів і знов пішов у блуд.

12.
Чи ми позичили йому
Святого прядива з навою,
А воріг став собі ногою
На біле, й радісно йому.

І розійшов по тілу хміль:
Іще, іще земель і крові.
Вже навіть хмари пурпурові
Над ним зринають звідусіль.

А хтось іще чекає дня,
Світанку чистого з кришталю,
І вишні, вкритої вуаллю.

А згодом у соняшниках
Ще золоченої корони.
І їх – крайнеба – їх – мільйони!

13.
Ще кілька день, ще років триста
А, може, безкінечний вік
(ніхто йому не знає лік),
Хіба що Матінка Пречиста.

Тут з глини виріс цей народ.
Облитий медом, вмитий сіллю,
Колисаний в купальськмі зіллю,
Що будував до неба міст.

І місяць ливною в'язав,
І випасав його на лузі,
І ріс у радості і тузі.

І силу мав, і гонір мав,
І так співав “Не шуми, луже”,
Що аж до Бога доспівав.

14.
Коли ж до нас прийде Пречиста,
Чи ми впізнаємо її,
Чи двері втворимо свої,
Як ззолотіє в гаю листя.

Як закрижаниють поля,
Як стукне в шибку гілка цвіту.
Як з усього злетиться світу
Птахів потроєна сім'я.

І воля прийде як дитя
Солярним знаком із санскриту?

За неї треба йти на битву
На битву йти, як на молитву.

1.
Гетьте думи ви, чорні, як хмари,
Тане ранок – світання надій,
І давно вже заснув буревій
І згорнув в підземелля почвари.

І вже має збриніти весна,
І підсніжник зіп'яти голівку.
А молитва свою скоромівку,
Розбудити від гніту, від сна.

Але тягне він цівку з душі,
А чи ж ми свою спродали душу
У вишиваному кунтуші

Чи ми позичили йому
Ще кілька день, ще років триста.
Коли ж повернеться Пречиста?

2.
Таже ранок – світання надій,
І вінчається цвітом держава,
Й звідусіль лише: “Слава! Слава!”,
Богуславці і тій – Звіробій.

І чіткішає обрис століть,
Наших почестей праведні злами,
Й херувими літають над нами,
І кордоном росте живопліть.

І по імені списують нас,
Від отця нарікаючи сина,
І у нас уже голос – не глас.

У саду розкошує родина,
І гуде розпашіла калина,
І тримається в решеті час.

3.
І давно вже заснув буревій,
Що ціляв нам у груди і чола?
Ми ж воліли гойдати спроквола,
Як дитя у колисці своїй.

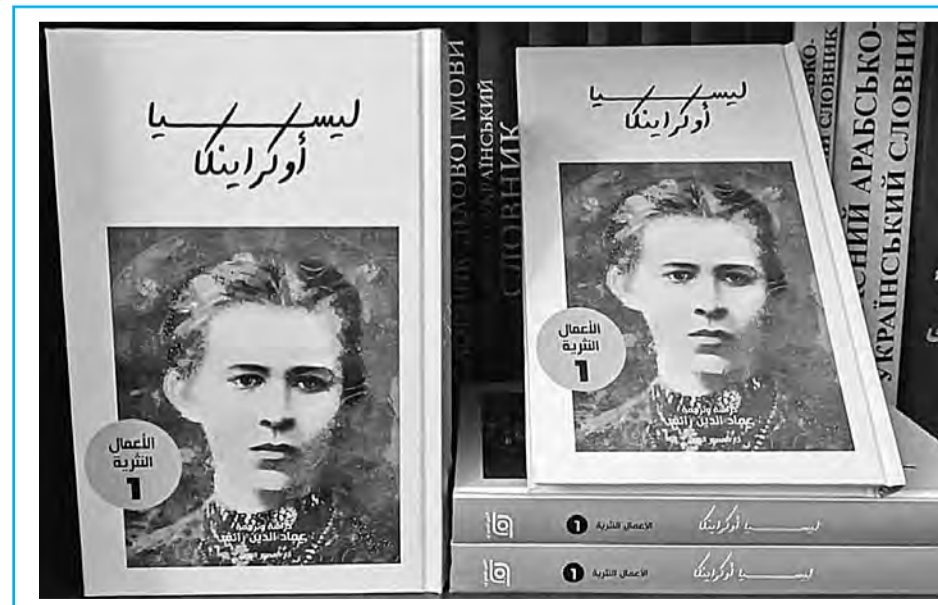
Може, вилюднить в нього прикус,
Може, стане на міру і згоду.
І піде, наче лютець з городу,
По льоду чоботями: хрус-хрус.

Він же – плуг за собою волік,
І в дірявій кишені насіння
Розсипалось у чорний потік.

Поверталась весна від говіння,
Надихала тепла у каміння,
А гостець уже скік собі, скік!

4.
Він згорнув в підземелля почвари?
До гробниць чи до жвавих гробниць,
Щоб усі роздивлялися ниць
На лице неминучої карі.

І склали собі в шанівці,
Й прикрашали дукатами груди,
Й міркували: якомсь воно буде,
Може, просто сльоза на лиці.

Посольство України в Лівані, Громада українців Лівану (Ukrainian Community in Lebanon) і перекладач Імадеддін Раєф (Imadeddine Raef) вітають Україну з ювілеєм Лесі Українки! І подарунок: перший том прозових творів у перекладі арабською.

Щойно з друкарні.
Свіженька.

Марина ГРИМИЧ

“Не честолюбіє, не легкодухість керують мною, а бажання завше прикласти мої сили на маленьку користь Україні”.

Юрій РУСОВ

Закінчення. Поч. у ч. 7 за 2021 р.

Обов'язок – понад усе! Кілька спогадів про Софію Русову

А от опис тюрми, куди “од’їхала мама”: “В дверях моєї камери, завжди замкнених, були, на жаль, великі щілини і через них до мене лилися всі “аромати” з кримінальної камери, всі розмови мешканок, приправлені ой якими виразами”.

Але і тут, сидячи поруч з пов'язаними і з кримінальними злочинцями, С. Русова не забувала, що ці глибоко упавші жінки були людьми. “Іноді ввечері, коли всіх остаточно замикали на ніч... ми сідали з обидвох боків під моїми дверима і я читала їм “Кобзаря”, а перед Різдвом – “Євангеліє”, і слова любові і всепрощення проникли в нетрі їх змучених сердець, бо я чула часом (через двері), як дехто з них плакав...”

Отже, і в тюрмі за ґратами С. Русова не забувала своїх покривчених земляків і землячок. “Кобзар” і “Євангеліє” – Україна і Віра Християнська! А слова з обидвох книг падали, як ліки на замучені душі арештованих.

Подам (за журналом “За сто літ”, т. I, Київ, 1927) кілька зразків допитів, яким підпадали мої батьки, їх відповіді і в чому їх обвинувачувало. От постановка жандармського управління №10, 6 жовтня 1901 року (подано в перекладі). “1901 року жовтня 17-го дня в Полтаві, я, окремого корпусу жандармів підполковник Телегін, у присутності товариша прокурора Полтавського окружного суду пана Вігури додаємо з листів і рукописів, знайдених при трусі в помешканні Русових дня 6 жовтня:

1) Що надвірний радник Олександр Олександрович Русов і жінка його Софія Русова, уродженка Ліндфорс, яких притягалось і раніше до допитів у містах Києві і Харкові за організації Української партії, продовжують далі свою злочинну діяльність у Полтавській і Чернігівській губерніях, яка має на меті повне відділення Малоросії від Російської імперії та утворення самостійної держави; розповсюджують ці ідеї серед молоді, яку з цією метою в себе в домі чоловік по сорок в один вечір збирають, щоб ця молодь провадила ці думки в народі, нагадуючи простому народу про його самотніть...”

2) Що в цій злочинній діяльності бере участь син їх, колишній студент Харківського університету Михайло Олександрович Русов, що їздив у Женеву як депутат Української партії для видання органу цієї партії “Молода Україна”, що нині видається у Львові...”

3) Що, як видно з переписки Русових з різними особами, Русови беруть найбільш активну участь в агітації за ведення навчання в народних школах Малоросії “на українському мові”, а також у розповсюдженні і у виданні українського букваря, малюнків з українського побуту, нот з українськими піснями і других видань українською мовою для народу...”

Що ж відповідає С. Русова на ці обвинувачення на допиті?

С. Русова відверто висловила свої думки і героїчно тримала себе на допиті. Народництво Русової просякає всі її твердження:

“Природно, що інтелігентне суспільство у Полтаві, що знаходиться в центрі України, турбується про населення, яке нас оточує. Кожен, хто стоїть близько до народної школи в Малоросії, може тільки страждати, бачачи, як тяжко для дітей засвоїти грамоту абетками і книжками, переповненими не лише російськими, але і спеціально великоруськими виразами. Тому бажаним є буквар українською мовою...”

На питання, чи я добивалася, щоб у народній школі викладалося українською мовою, я можу сказати, що моїм глибоким переконанням є, як і кожного педагога, що знає своє діло, що навчання може вестися з користю для учнів лише рідною мовою...”

Ця боротьба за рідну мову в школі особливо гостро почалася від 1870-их років. Нині ми маємо “рідну мову в школах”, але її поступово московська влада замінює російською (гляньте на видання “Української” Академії Наук, що є переважно російською мовою!). До того слід додати, що Москва дозволила українську мову лише для прославлення “старшого брата” і для

опльовування всіх наших історичних героїв “від Конашевича і досі”. **Це було завше: з одного боку – варварська Москва, з другого боку – деспотизм і бажання “покорити под ноzi вся врага і супостата”, себто, захопити в Російську імперію нові і нові вільні народи, з другого боку, любов до свободи і права людини на вільне життя.** Це знали ще на початку минулого століття, коли Мазепа був (не зрадником, за московською термінологією) символом боротьби за волю в західній Європі.

І як тоді, понад 50 років тому, мій брат Михайло за “подання протесту”, за підпис під скаргою за одного побитого нагайкою студента був висланий з Харкова і прогнаний з університету і мусів емігрувати до Ляйпцігу, лишаючи рідну землю, так і тепер сотні тисяч українців, уникаючи розстрілів чи сибірських концтаборів, мусили залишити Батьківщину, для якої вони працювали, і тинялися по світі, шукаючи тої волі думки і слова, якої ніколи не було і немає там, де є московська тиранія, звана нині “демократизмом” на сміх ідеї справжньої демократії. **Москва Андрія Боголюбського, Петербург Петра I, більшовицька Москва є завше та сама ворожка Україні.**

А от дотепні відповіді мого батька на допиті. “Я, ваше Високочагодіє, розумію всю серйозність і важливість діла, яким ми тепер зайняті. Я вважаю, що воно робить мені велику честь: “посягнути на цілісність Російської імперії” не відважуються навіть усіх імператорів, які розпоряджаються величезними арміями, а мені у вашім обвинуваченні приписується ця сміливість...”

Ось де корінь усього: обвинувачення в намірах зруйнувати велику тюрму народів, де “від молдаванина до фіна на всіх язиках все мовчить, бо благоденствує” (особливо тепер!). За це і О. Русов, і М. Русов, і Софія Русова сиділи не раз у московських тюрмах. За це мій батько, згідно з російським розпорядженням, не смів жити деякий час в Україні, а моя мати мусила потайки їхати до Петербургу на шлюб своєї доньки, бо їй, навпаки, було заборонено жити в Петербурзі, де мусів жити її законний чоловік, а мій батько!

На цю ідіотську – з боку здорового розуму – постанову російського уряду (тоді міністром був Плеве, якого невдовзі вбили революціонери), але цілком логічну в сенсі покарання двох українських патріотів, які разом хотіли “порушити цілісність Російської імперії”, мій батько писав скаргу

до Синоду, доводячи, що уряд не сміє розлучити чоловіка з жінкою (“Бог соче-та – чоловік да не разлучі”)...

За це бажання “порушити цілісність Російської імперії” емігрував мій брат, сиділи в російських тюрмах мої батьки, за це москалі знищили могили діда і батька, за це мусіла С. Русова вночі з малою внучкою (дочкою брата) тікати через Збруч з советської України, хоч і була весь час революціонеркою, що боролася проти царської деспотії. Річ не у владі чи формі влади Росії. Андрій Боголюбський зруйнував Київ у XII віці, Муравйов із своїми “сознательними” більшовиками – у 1917 році. “Одних постріляху, других мучаху”.

І от взимі в селянським убранні з малою внучкою С. Русова, вже маючи 64 роки, була змушена залишити свій рідний край і перейти Збруч. Двічі більшовики ловили при спробах втечі цю стару революціонерку, щоб після царських арештів вона скуштувала і советських катівень. Лише третя спроба була вдана і їй пощастило перейти прокляту границю, що ділить наші території. І ця революціонерка, яка все життя боролася проти царської тиранії, мусіла рятуватися з “вільної і щасливої Української Радянської Соціалістичної Республіки”, де йшли скажені арешти і розстріли українських учителів, селян та інтелігенції. Ось що пише мама у своїх спогадах про ці страшні хвилини: “Прощай, рідна Україно! Кидаю тебе з одним палким бажанням: усі мої старі сили віддати визволенню твого народу, щоб знову пишалася ти волею, наукою і багатством...”

Не для “панства нещасного і лакомства лукавого”, не для спокійного життя на еміграції і вигід покинула С. Русова палаючу і скривавлену в догоряючих повстаннях Україну. Праця на українській ниві на еміграції більше відома нашій еміграції і нашим жінкам за кордонами Батьківщини перебуваючим. Українські жінки знають її невсипущу працю: то як організаторку українських дитячих садків, то як палку промовицю на міжнародних конгресах, де во-

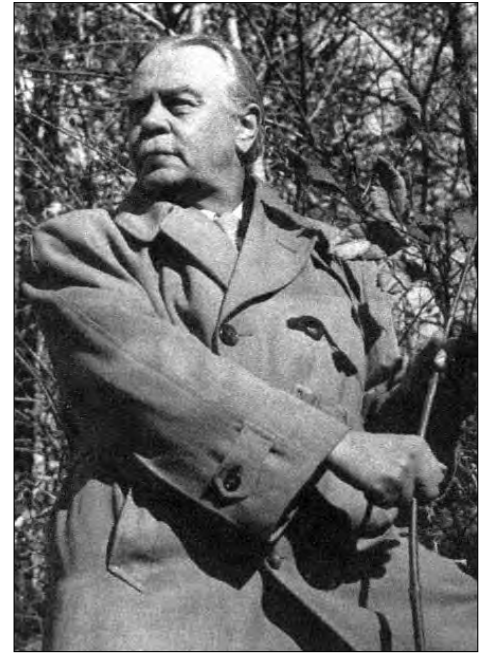

Софія Русова з онукою Ольгою Русовою і правнучкою Людмилою (Базилевською)

на пише: “Як інші представниці у своїх промовах вихвалювали поступ жіночого руху в їх вільних країнах, то я стала розказувати про лихо свого рідного Краю, про те, що більшовицька московська влада принесла йому економічну і моральну руїну, голод, деморалізацію та загибель жінки-матері...”

С. Русова виступає як делегатка від українців у Гаазі на Міжнароднім з’їзді Жіночої ради і, наслідком її палкої промови, голландський Червоний Хрест вислав харчі на допомогу “щасливій і вільній” та голодуючій Україні. Ось що пише мені мати про свій намір їхати до Женеви до Ліги Націй в комітет меншостей:

“Юра, милий, дорогий! Як мені тяжко без твоєї поради. Оце Виконавчий комітет, проект праці якого тобі засилаю, майже одногослоно на вчорашніх зборах призначив мене як делегатку об’єднаних українських організацій в Женеву до Ліги Націй у Комітет меншостей, який має зібратися 19 січня. То їхати треба 15-го. Конечно, їду на кошти організації (вже поєдналося 61

Юрій Русов. Канада, кінець 1950-х

по всій Чехії), але звідки ці гроші? Так боюся, щоб не було чогось непевного. Взагалі ти знаєш, як тяжко з нашими людьми вести яку-небудь світову справу та бути перед ними відповідальною. З другого боку, як одмовитися, коли моє знання французької мови, безперечно, грає тут велике значення. Конечно, Шульгин знає мову, але він не скаже того, що скажу я. Коли громадянство усіх відтінків мені доручає найзначнішу сучасну справу на інтернаціональнім форумі, то мій обов’язок виконати її якнайкраще. Юра, любий, чи ти мене розумієш? **Не честолюбіє, не легкодухість керують мною, а бажання завше прикласти мої сили на маленьку користь Україні.** Так пригадую, як твій батько посилав мене на усілякі з’їзди. Дуже мені бракує твоєї поради. Напиши мені свою думку на цю справу, але так, щоб я її одержала до 15 січня”.

Я дозволив собі навести уривок одного з небагатьох листів моєї матері, який у мене схоронився, щоб освітити ту діяльність С. Русової, яку вона вела за кордоном чи то в час еміграції чи то ще від 1900 року в час своїх поїздок за кордон. Де б не був якийсь міжнародний з’їзд, де можна було б сказати хоч слово про Україну – чи то в Римі, чи Гаазі, чи Женеві, чи Брюсселю, чи деінде, – там з’являлася постать старої вже сивої, але зграбної жінки, яка, як докір совісті, кидала у вічі байдужим до долі останнього європейського форпосту на сході – Україні, всім цим європейським зборам слово про долю нашої Батьківщини.

Спасибі нашому громадянству. Вона гідно відсвяткувало у Львові 80-ліття Софії Русової 1936 року. 363 організації склали пошану її сивому волоссю, чим зворушили до сліз прибулу до Львова ювілянтку. Сама вона, хоч в такім поважнім віці, виголосила у Львові палку промову, закликаючи до боротьби за Україну.

Померла пані Софія Русова у Празі 5 лютого 1940 року. В тій самій Празі, де 65 років перед тим мала могилку її дочки відмітила видання першого повного “Кобзаря” Шевченка.

Тому, думаю, закінчуючи ці уривки спогадів, що їх можна буде закінчити великими словами нашого пророка Шевченка, які стали нашим Заповітом:

Поховайте та вставайте,
Кайдани порвіте
І вражою злою кров’ю
Волю окропіте!
І мене в сім’ї великій,
Сім’ї вольній, новій,
Не забудьте пом’янути
Не злим тихим словом.

Спом’янемо і ми в цю столітню річницю з дня народження Софії Русової пам’ять тої українки, що віддала все життя на службу Батьківщині. На її могилі, за її бажанням, було написано, як і на могилі мого батька (знищеній московськими дикунами) слова: “Раз добром налите серце ввік не охолоне!”

(Збережено орфографію автора)

“І я enim світом освітить розум”...

Галина ДАЦЮК

Традиційно в день народження Софії Русової ми зустрілися у школі-дитячому садку імені Софії Русової, що в Подільському районі Києва. Ми – це “русівки” та “русівці” – педагоги, журналісти, громадські активісти, яких захопила особистість просвітельки і які впродовж багатьох років популяризують її ідеї та настанови.

Очолує школу-садок Людмила Олексіївна Синекоп, яка вже 30 років разом із колективом не просто працює, а живе за педагогічною спадщиною Русової. На початку 90-х, відкривши для себе це ім'я, пані Людмила по зернинці стала збирати її книжки, що надходили в Україну лише як ксерокопії закордонних видань. За радянського часу у нас нічого Софійного не друкувалося.

Вибирали з вихователями найголовніше, писали власні методички, “Мої спомини” Русової читали вголос. Відтоді школа-садок стала справжнім центром вивчення і провадження педагогічної спадщини просвітельки. За досвідом до Л. О. Синекоп приїжджають педагоги з Прилук, Ніжина, Івано-Франківська. Тут діє унікальний музей Софії Русової, де зібрані не просто експонати під склом, а жива історія,

пов'язана з цією постаттю. Фотографії, книжки, артефакти, оригінальні речі, що належали Софії, мистецькі твори дітей, – свідчать, що музей став виховним середовищем.

З 1998 року школа-садок носить ім'я Софії Русової. Тут живе її виховний ідеал. Тут побачиш таланти вихованців і вихователів, відчуєш ширю любов дорослих і дітей. Тут до сліз зворушить нелукавий патріотизм, який засвідчує, що з ним не народжуються, а все-таки виховують. Тут працюють із повагою до особистості дитини та її здібностей. Тут панують “дисципліна розумної ласки” і “рідне слово в рідній школі”. Тут вірші і картини пишуть діти наймолодшого віку. Тут музична керівниця Любов Доценко створила десятки пісень. Тут виховують красою і мистецтвом. Тут носять вишиванки не лише у свято. Тут

вихованці знають біографію Софії Русової до деталей і фахово проводять екскурсії в музей її імені. Тут працює відданий колектив, який вважає, що виховання має бути національним. Саме так вважала Русова.

Садок випустив сотні вихованців, які не “відбули” його, а прожили тут прецікаве життя. На жаль, з наступного року Міністерство освіти і науки України ліквідує початкову школу в цій установі, залишаючи лише садок. Навіщо? Як можна ліквідувати початкову школу в установі – єдиній в Україні такого зразка? У відповіді на це запитання формальний аргумент напевно знайдеться. А якщо підійти до цього конкретного випадку неформально, як підходила Софія Русова, яка не любила рутину і непродихні хаші формалізації?..

За освітніми реформами України все менше проглядається дитина з її практичними потребами – головна особа, якій Софія Русова присвятила усе своє життя, закликаючи: “Прийдіть, будемо жити задля наших дітей!” Втім, Людмила Олексіївна Синекоп для себе цього девізу не скасувала і не зробить цього ніколи. “СП” теж не скасує право обороняти виховні ідеали Софії Русової, чие 165-ліття відзначаємо цього року.

Знайомство із Софією Русовою

Таку назву мав просвітницький захід, який провели в Полтаві до 165-ї річниці від дня народження Софії Русової. Організували просвітницьку акцію Північно-східний міжрегіональний відділ Українського інституту національної пам'яті (УІНП), креативна агенція “Феєрверк мрій” і громадська молодіжна організація “Сокіл”.

“Софія Русова – діячка доби Української революції 1917-1922 років, видатна українська педагогиня, належала до Української Центральної Ради, входила до Секретаріату освіти Української Народної Республіки, в якому очолювала дошкільний і позашкільний відділи”, – зазначив у вступному слові регіональний представник УІНП Олег Пустовгар.

За його словами, у Полтаві зроблено три важливих кроки з увічнення її пам'яті. Завдяки декомунізації навесні 2016 року на пропозицію депутата міської ради Юліана Матвійчука та заступника директора Державного архіву Полтавської області Тараса Пустовіта облдержадміністрація перейменувала провулок Бакинських комісарів на честь родини Русових. У 2017 році депутати обласної ради підтримали ініціати-

ву Полтавської “Просвіти” з увічнення педагогині у назві обласного інтернату № 2 (нині – Полтавський мистецький лицей ім. Софії Русової), а попередня комуністична назва цього навчального закладу “імені Крупської” – соратниці ката українського народу Владіміра Ульянова-Леніна – пішла у небуття. У 2018 році голова Полтавського обласного об'єднання Всеукраїнського товариства “Просвіта” імені Тараса Шевченка Микола Кульчинський упорядкував і видав завдяки фінансовій підтримці Товариства української мови у Сполучених Штатах Америки, зокрема, родини Боднарчуків – пані Віри та пана Богдана з Чикаго – мемуари Русової.

Вечір пам'яті відбувся у невеликому будиночку по провулку Воскресенський узвіз, 3, де на початку 20 століття мешкала у Пол-

таві родина Русових. “Дуже хотілося б, щоб ця будівля стала творчим креативним простором. Можливо, громадським або комунальним музеєм. Такі ініціативи ми будемо формулювати до міської ради”, – зауважив Пустовгар.

За три роки життя у Полтаві родина Русових встигла зробити для української справи набагато більше, ніж деякі люди, які прожили тут все життя, скажімо, сприяли встановленню пам'ятника Котляревському. Кошти збиралися усією громадою, також виділяв Федір Лизогуб, а Олександр Русов любив цю питанню.

Очільник полтавського осередку ГО “Сокіл”, ветеран російсько-української війни Георгій Сьомін розповів, що саме тут, у цьому історичному будинку Русових у 1900 році вперше прозвучав маніфест авторства ідеолога українського націоналізму Миколи Міхновського “Самостійна Україна”.

Присутні переглянули елементи театралізованої вистави (з роллю Русової відмінно впоралася громадська активістка Анастасія Городчаніна) та архівні світлини.

Північно-східний міжрегіональний відділ УІНП

Назви вулиць і площ Києва: історія найменувань і перейменувань

Лариса МАСЕНКО

Минулого року у видавництві “Кліо” вийшло друге видання довідника “Про кого розповідають назви вулиць: кийські перейменування 1988-2019 років”.

Його автор, доцент Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка Дмитро Данильчук зробив вичерпний опис перейменувань, що відбулися в Києві за доби незалежності. Упродовж трьох останніх десятиліть, зазначає автор, у столиці змінено назви понад 290 вулиць, провулків, проспектів, майданів, парків, садів і навіть деяких адміністративних районів. Найінтенсивніші процеси перейменування відбулися після Революції Гідності внаслідок ухвалених законів про декомунізацію – на цей час припадає понад 70% перейменувань “радянських” чи “комуністичних” назв топографічних об'єктів столиці.

Довідник Дмитра Данильчука містить не лише перелік нових назв, у ньому подано й відомості про осіб, події та історичні реалії, на честь яких було названо кийські вулиці й площі. Саме в цьому полягає актуальність і просвітницька цінність книжки, адже, як справедливо зазначає автор, більшість киян не знають, ким були видатні українці та представники інших народів, які зробили значний внесок у нашу науку й культуру. “А тоді запитаймо себе: чи можна вважати цілком ефективним ушанування видатної особи в назві вулиці, якщо кияни не знатимуть нічого про особу, що саме вона зробила важливе й корисне?” – зазначає Данильчук у вступі.

Довідник має добре продуману структуру. У першому розділі подано за алфавітом перелік нових найменувань вулиць і площ, наданих у 1988-2019 рр., у другому – перелік колишніх назв цих об'єктів із зазначенням нового найменування та коротким поясненням мотивації перейменування. У третьому розділі подано відповідну інформацію про назви новоутворені та відновлені упродовж тих же років. Найбільшим за обсягом є четвертий розділ, що містить відомості про видатних діячів української науки і культури, чий імена вшановано в назвах вулиць і площ. Цілком доречним слід вважати й наведені в кінці розділу короткі історико-біографічні довідки і про діячів радянської доби, від імен яких походили назви, скасовані в 1988-2019 рр.

Цікавою й інформаційно насиченою є підсумкова частина книжки, з якої читач довідається про історію становлення й розвитку топонімичного ландшафту Києва від давніх часів до сьогодення. Тут висвітлено особливості творення урбанонімів у XIX ст., коли внаслідок стрімкого зростання міста процес найменування вулиць перейшов зі сфери стихійної, “народної” до адміністративної. Значну увагу автор приділив руйнівним тенденціям, що їх пережив історичний топонімкон

столиці у XX ст., за панування комуністичної влади. У цей час топонімія України була значною мірою позбавлена національної специфіки, відтак і назви вулиць та площ столиці стали частиною уніфікованої загальнорадянської системи назвництва, характерною рисою якої було поширення однакових на всьому просторі СРСР ідеологічних і культових найменувань.

У загальному огляді змін, що відбулися в топонімії Києва за доби незалежності, Данильчук спостеріг характерну закономірність: пік перейменувань майже завжди збігається з періодом домінування проєвропейських, національно-демократичних настроїв в українській політичній верхівці. І навпаки: коли у владі переважають проросійські прихильники радянського минулого, кількість перейменувань у Києві стає мінімальною.

Завершуючи дослідження, автор констатує, що, попри значні позитивні зміни у топонімичному просторі столиці, у назвах її вулиць і площ ще немає імен багатьох видатних осіб, чия діяльність була тісно пов'язана з Києвом. Не використана й можливість увічнення пам'яті про них в інший спосіб – через найменування установ чи закладів або ж встановлення пам'ятних знаків. Це такі діячі науки і культури XVI-XVII ст., як Мелетій Смотрицький, Лазар Баранович, Йосип Галатювський, науковці й освітяни Павло Житецький, Олександр Кониський, Володимир Самійленко, Зінаїда Тулуб та інші. Заслугує на нашу вдячну пам'ять також ім'я видатного мецената Євгена Чикаленка, внесок якого в освітній і культурний розвиток українства в кінці XIX – на початку XX ст. важко переоцінити. Питання про вшанування пам'яті Євгена Чикаленка шляхом перейменування однієї з трьох кийських вулиць, названих іменем російського письменника Льва Толстого, неодноразово піднімав Юрій Гнаткевич, голова Просвітницького Центру національного відродження імені Євгена Чикаленка. Однак під час громадського обговорення цієї пропозиції на сайті КМДА проросійські сайти, активізувавши своїх членів, заблокували її позитивне рішення¹.

Довідник Дмитра Данильчука, отже, становить цінне джерело інформації не лише для тих киян, які хочуть дізнатися, звідки походить назва їхньої вулиці, а й для тих, кого цікавить ширше питання історії кийського топонімікону та змін, яких він зазнавав під впливом політичних подій від давніх часів до наших днів.

¹ Гнаткевич Юрій. Постать Євгена Чикаленка в історії України. Що сказав би він президенту Зеленському // Сайт “Радіо Свобода”, 21 грудня 2019 р.: <https://www.radiosvoboda.org/a/30336576.html>

Людмила ЖИТНЯ,
письменниця, членкиня НСПУ, лавреатка
літературно-мистецької премії
Олександра Білаша, сестра письменника

*Земля лежить далеко і незвідана:
Встають світанки сявом пожеж.
Дороги, що вели Мартина Ідена,
Непереборно ваблять мене теж.*

Л. ТЕНДЮК

У квартирі Леоніда Тендюка я почувалася, як у музеї. Книжкові полиці переповнені морськими довідниками та лоціями, а також дивами із дна океану: коралами, зірками, черепашками, багатьма екзотичними статуетками (пальми, баобабі, маски туземців та інші заморські цяцьки...).

А ще макети кораблів, здебільшого парусників. Особливо мене приваблювали реліквії, добуті з дна океанів та морів. Я відчувала плескіт морських хвиль, які мені чулися із перламутрових черепашок. Одна з таких черепашок, розмірами чи не в пів метра, лежить у моєму робочому кабінеті і надихає мене на творчість...

Я степовичка, але люблю море! Звідки та любов у степовиків до моря?!

У Леоніда Тендюка ця любов просто зашкалювала! Ми з ним родом зі степової Кіровоградщини, але він із дитинства мав морем і морськими пригодами. Можливо, то любов до безмежних просторів — моря та степу — тотожних стихій, що вимагають постійної недремної напруги.

Сам Леонід Михайлович говорив, що моряки народжуються в степах. При цьому згадував Федора Сидоровича Предтечу, автора пісні “Раскинулось море широко”. Предтеча морякував змолоду, а сам він українець, з Чигирини. Україна — морська держава! Ми з історії знаємо, що козаки були сміливими і мужніми мореплавцями, яким підкорялися безмежні простори морів!

Є в Україні і дослідники, і письменники-мариністи.

Наш знаменитий земляк Микола Миклохайович Міклуха-Маклай теж подався колись у небезпечну морську подорож до Нової Гвінеї, вивчати і вдосконалювати невідомий край. А знаменитий письменник-мариніст Джозеф Конрад, якого зарубіжні мариністи — від Джека Лондона до Грема Гріма — вважали своїм учителем, родом із Бердичева! Леонід Михайлович згадував, що коли до Києва приїхав Грем Грім і відвідав Спілку письменників, то Леонід запропонував йому поїхати до Бердичева — міста, в якому народився Джозеф Конрад.

Коли в Києві був Ірвін Стоун, то Леонід разом із поетом Петром Засенком відвідали його в готелі. Стоун, дізнавшись, що Тендюк працював стерновим матросом на “Витязі” і пройшов немало морських шляхів, на своєму примірнику книги “Моряк у сідлі” написав: “Моєму українському товаришу, матросу з “Витязя” Леоніду Тендюку”.

Звичайно ж, про море писали і пишуть наші українські письменники: Дмитро Ткач, Костянтин Кудієвський, Іван Гайдаєнко, Микола Яненко, Антон Санченко. Леонід Михайлович стежив за появою на літературній ниві молодих письменників-мариністів. Прочитавши книгу Антона Санченка за ніч, вранці зателефонував ав-

Одіссея Леоніда ТЕНДЮКА

До 90-річчя з Дня народження

тору і запитав: “Що ви п’єте о цій порі доби?..”. Даючи рецензію на його книгу “Баркаролі” (баркаролі — пісні на воді), він сказав, що Антон Санченко — унікальне явище в нашій літературі, один із перспективних письменників-мариністів, знає, про що пише, і вміє писати.

Понад 30 книжок написано Тендюком на документальній основі. Він говорив, що не є прибічником фантастики, бо побачене ним — більше, ніж фантастика. При цьому Леонід Михайлович згадував слова морського офіцера Тимофія Будріна “Пишемо, що спостерігаємо, а чого не спостерігаємо, того не пишемо!...”.

Вибравши зовсім інший вектор свого життя, Тендюк жадібно вивчав світ, плаваючи морями-океанами. Був романтиком і закликав у свій світ усіх тих, “хто носить у грудях зоряні світи”. Тендюк унікальний і особливий. У його аурі доводилося зважувати кожне слово, кожен образ, кожну думку, бо неможливо було відмежовуватися від контексту поетової унікальної особистості.

Його талант був оцінений українськими класиками Володимиром Сосюрою та Павлом Тичиною. Крім таланту, вони цінували в Тендюкові мужність, гідність, порядність. Тендюк був закорінений у драматичну долю свого народу і гідно оцінений читачем, особливо підрастаючим юним, вихованим на його творах. Книги Леоніда Тендюка перевидувалися великими тиражами і зачитувалися до дірок.

Він став найкращим українським письменником-мариністом, і його ім’я може стояти поряд з такими співаками моря, як Джек Лондон, Джозеф Конрад, Жюль Верн, Роберт Стівенсон.

Одесь Гончар говорив про нього так: “Саме життя спонукає розширювати жанрово-поетичні обрії літератури. З цього погляду варто відзначити ... твори Леоніда Тендюка, наймолодшого з наших мореплавців і найскраповішого мариніста”.

Як усе починалося?

Народився Леонід Михайлович Тендюк у таврійському краї, на Кіровоградщині, у селі Володимирівка 3 березня 1931 року. Навчався в рідному селі, а десятирічку закінчив у тодішньому районному центрі Велика Виска. Закінчивши факультет журналістики Київського університету Т. Г. Шевченка у 1956 році, почав працювати в республіканській газеті “Молодь України” у відділі літератури і мистецтва. Молоді поети і журналісти мали за честь спілкуватися з Тичиною. Павло Григорович, як міг, допомагав і надавав свою під-

тримку молодим талантам, особливо виділяв серед усіх Тендюка. Він цінив Леоніда як прекрасного поета, був його наставником і всіляко підтримував на життєвій дорозі.

Неочікувано для Леоніда Тендюка розпочинається його Одіссея на паралелях і меридіанах життя. Леонід потрапляє у групу журналістів, які вирушили першим рейсом шойно відкритого авіамаршруту Одеса-Владивосток. Повернувшись до Києва, він відвідував серією нарисів, а потім знову подався туди, де сонце сходить...

Леонід Тендюк відправляється простим матросом-стрілком на китобійному судні в Берингове море полювати на моржів та тюленів. Потім — на гідрографічному судні до маяків Чукотки, Камчатки та Курильських островів. А згодом Леонід потрапляє на Командорські острови, де колись юний Джек Лондон починав свій життєвий шлях із простого матроса.

Народжуються поетичні рядки, які стали йому дороговказом на морських шляхах: Земля лежить далеко і незвідана: Встають світанки сявом пожеж. Дороги, що вели Мартина Ідена, Непереборно ваблять мене теж.

Походивши в північних широтах, Леонід Тендюк відправляється в акваторію Тихого і Індійського океанів. Він влаштовується матросом на експедиційне судно “Юрій Шокальський”, що тримало курс до Японії і Полінезійських островів (Західний Іран, порт Сорот, Нова Гвінея, Фіджі, Самоа). Ті місяці вивчав наш легендарний земляк Міклуха-Маклай. Про цю подорож Тендюк напише книгу “Триада “V-Z”.

На Самоа, розчарований світом неправди і зла, знайшов свій останній притулок автор “Острова скарбів” Роберт Стівенсон.

За маршрутом судна “Юрій Шокальський” лежали Маршалові острови, зокрема атоли Бікіні й Квайджеленд, а ще атоли Фанін і острів Різдва. Вони стали атомними полігонами, на яких американці випробували ядерну зброю. “Шокальський” дорого заплатив за цей маршрут, ставши вимушеним свідком океанських ядерних випробувань. Повернувшись із рейсу, він пристав до пірсу в Дальзаводі. На другий день там сталася пожежа. Згоріло судно і всі наукові і ненаукові спостереження. Команда була розформована, а Леонід Тендюк як журналіст витримав численні допити служби КДБ, які його морально і фізично виснажили. Надломлений, він повернувся до Києва на реабілітацію, де йому всіляко допомагав його друг Борис Олійник.

Це життєве випробування не відбило у Леоніда Тендюка бажання мандрувати по світах, і за клопотання відомого полярного дослідника Івана Папаніна, друга Павла Тичини, Леонід влаштувався стерновим матросом на науково-дослідницьке судно “Витязь”. Плаваючи на цьому судні,

він відвідав п’ятдесят атолів і коралових островів Індійського і Тихого океанів.

Рахманну скибу “Витязь” крає;
Небес тропічний хмарна стеля...

Лежить від краю і до краю
Чужинська водяна пустеля.

Подорожі по світах додали до творчого доробку Леоніда Тендюка чимало романтично-пригодницьких сторінок. З-під його пера вийшли книги, які давали можливість молоді пізнавати світ: “Одіссея східних морів”, “Експедиція “Гондвала”, “Голова дракона”, “Слід “Баракуди”, “Шукачі тайфунів”, “Смерть в океані”, “Останній рейс “Сінтоку-мару”, “Атол Туамако”, “Пояс Орiona”, “Триада “V-Z” і багато інших. Прекрасна пригодницька проза, яка виховала не одне покоління мрійників, варта того, щоб її читали і сьогодні, виховуючи у молоді патріотизм, любов до рідної землі, сміливість і бажання пізнавати інші світи.

А ось поезія Леоніда Тендюка — це його душа!

Його поезія вражала Володимира Сосюру. Він говорив, що Леонід Тендюк — “...то справжнє моє золоте продовження...”

Сосюра писав про Тендюка:

Летить перо. Спішить рука,
І образів ріка іскриста...

А на обличчі Тендюка —
Борня поета й журналіста.

Він у газеті ночі й дні
Пером картає все вороже.

Та журналіста у борні
Поет, я вірю, переможе.

З-під пера Леоніда Тендюка вийшли поетичні збірки: “Поле моє, полечко”, “Струмки народжуються в горах”, “Тиша стривожена штормом”, “Голос моря і степу”, “Стамбульські провулки”, “Блукач”:

Блукач, я повернувся додому
Від океанів і морів

Неначе хтось спалив соломі —
Щоб я забув зневіру й втому,

Над степом захід догорів.

Після закінчення своєї Одіссеї по морях-океанах Леонід Михайлович Тендюк повертається до Києва. Школа життя піднесла йому випробування не лише мужності, гідності, а й кохання.

Його перша дружина Лада Федоровська — красива, незалежна, горда і до того ж надмірно немилосердна до молодих поетів та прозаїків критикеса. Михайло Слабошпицький згадує, що на їхньому весіллі був справжній парад молодих поетів... Але їхній шлюб не витримав випробувань, і вони розлучилися відразу, після повернення Леоніда з далеких мандрів:

Скінчим плавання, друже, замулимся.
Розійдуться, мов слід від весла:

Біль розлук, що до серця все тулиться,
І журба, що сама проросла...

Так думав Леонід Тендюк... Але велике кохання його життя було попереду. Мине небагато часу і він зустрінє жінку, яка стане для нього Богорівнюю! Ця жінка — молода піаністка Лора Пірадова. Тендюк закохається і своє кохання пронесе через все життя...

Їхнє життя з Елеонорою Володимирівною Пірадовою — піаністкою, концертмейстером, народною артисткою України варте не однієї повісті чи роману про кохання. Гідні, талановиті, незалежні — вони прожили красиве життя і пішли в інші світи в один день — 12 липня 2012 року.

Словами Володимира Сосюри можна сказати і про їхнє кохання:

Так ніхто не кохав. Через тисячу літ
Лиш приходить подібне кохання.

Похований Леонід Тендюк у селі Володимирівка, в рідному степовому Кіровоградському краї, поряд з мамою Марією Лук’янівною, братом Борисом, сестрою Галиною. То було його бажання.

Одіссея Леоніда Тендюка закінчилася в таврійському степу, де і розпочиналася. Повернувся він туди навечно. Його якір там, у степовому краї, де йому колискову співала мати...

Тут закінчилася його пісня, у якої...

...два крила:

Одне — моря, бурхливі океани,
А друге — степ, земля моя кохана,
Та, що мене до моря привела.

“Письмена на полотні”

Всеукраїнська мистецька акція започаткована Музеєм родини Косачів у м. Новоград-Волинському Житомирської області – єдиним у світі музеєм, присвяченим цій славетній сім’ї, відбулася 17–18 лютого.

Мета акції – вишивання на старовинному 24-метровому полотні, якому понад 150 років, українських народних орнаментів, що були зібрані і систематизовані Ольгою Петрівною Косач-Драгомановою та у 1876 році видані альбомом під назвою “Український народний орнамент”. Він вийшов французькою і російською мовами, оскільки українську мову відповідно до царського Емського указу було тоді заброньовано. За життя Олени Пчілки альбом перевидавався 5 разів, бо мав попит серед тих, хто цікавився українською вишивкою. Полотно вишивається як “народне”. До цього процесу мали змогу долучитись усі охочі: дорослі й діти, мистецька спільнота, вихованці гуртків, школярі, студенти.

“Леся Українка: розширення горизонтів”

Цей культурологічно-мистецький захід об’єднав українців

з 4 континентів і 24 країн світу. Організатори – Товариство “Україна-Світ”, Світова федерація українських жіночих організацій та Національний музей літератури України спільно з освітніми закладами України та зарубіжжя.

Під час етеру онлайн його учасники читали поезії, виконували музичні композиції на слова Лесі Українки, створювали ілюстрації до творів Лесі Українки, демонстрували уривки з театральних вистав.

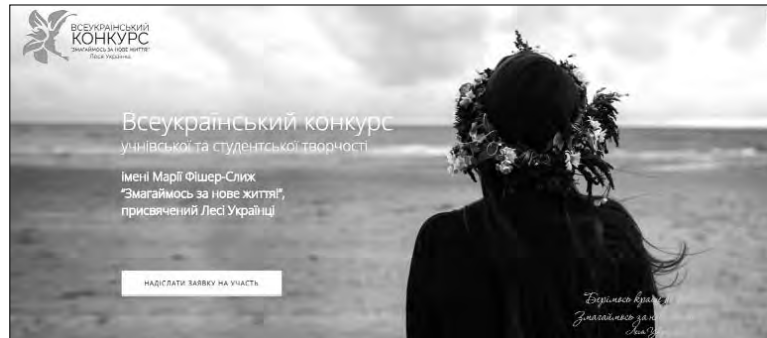
Основні виконавці – учні освітніх закладів в Україні та за її межами, а також відомі артисти з різних країн світу.

“3 днем народження, Лесю!”

Таке свято до 150-ліття Лесі Українки проведе 26 лютого Союз українок Америки (відділ Нью-Йорк), запрошуються всі охочі.

“25 лютого 2021 року відзначається 150-річчя від дня народження видат-

Леся – Українка. І ми – Українці

ної української письменниці та громадської діячки Лесі Українки. Ще у 2018 році Верховна Рада України ухвалила постанову про відзначення на державному рівні цієї події. Кожну громаду України та українців по усьому світові надихали долучитись до цього процесу і організувати свій захід, присвячений видатній українській письменниці Лесі Українці. Отже, Український культурний осередок м. Лос-Анджелес долучається до цієї ініціативи”, – йдеться у дописі заходу.

“Змагаймося за нове життя”

Під такою назвою оголошено VII Всеукраїнський (XVII Всеукраїнський) фестиваль-конкурс учнівської та студентської творчості імені Марії Фішер-Слиж.

До участі запрошені учні 1-11 класів закладів загальної середньої та професійної освіти, діти з особливими освітніми потребами, студенти закладів фахової середньої та вищої освіти, а також автори теле- і радіопередач для молоді. У ньому також можуть брати участь представники громадських організацій національних меншин України, Криму та закордонних українців.

“Поезія долі”

Одеський обласний центр української культури за підтримки Департаменту культури, національностей, релігій та охорони об’єктів культурної спадщини Одеської облдержадміністрації з 22 січня до 26 лютого проводить дистанційний конкурс літературно-музичних композицій “Поезія долі”.

Жанрова домінанта цього горічного конкурсу: поезія, літературно-музичні композиції, монодрами, але інноваційні та інші експериментальні форми не залишаться поза увагою.

Отож, якщо ви: читаете вірші Лесі Українки; розробили драматургію на твори Лесі Українки; співаєте пісні на поезію Лесі Українки; створили автобіографічну презентацію життя Лесі Українки; створили літературно-му-

зичну композицію на твори Лесі Українки, то беріть участь у конкурсі обов’язково.

“Наша Леся Українка”

В Угорщині запустили флешмоб – відеозаписи читань творів Лесі Українки.

Перша українська бібліотека ім. Маркіяна Шашкевича в Угорщині започаткувала літературні читання поезій письменниці українською та угорською мовами.

Організатори запрошують усіх охочих взяти участь у лічтаннях і популяризувати творчість Лесі Українки, зокрема, серед угорців.

Для підготовки поезій до декламування організатори пропонують використати книжкове видання Товариства української культури в Угорщині – Леся Українка “Сім струн”.

Також Товариство української культури в Угорщині оголосило конкурс “Наша Леся Українка” з нагоди 150-річчя від дня народження Лесі Українки та 100-річчя від дня народження її внучаті племінниці, членкині товариства Наталі Драгоманової (1921-2018).

Категорії, в яких відбувалися змагання: декламування творів поетеси; виконання музичних творів, пісень на слова Лесі Українки; створення відеокліпів, присвячених Лесі; римейк творів Лесі Українки (як би писала поетеса в наші дні); переклади творів Лесі на угорську мову; презентація власних вишивок.

Спеціально створена комісія вибере найкращого в кожній номінації. На переможців та учасників чекають захопливі призи та подорожі історичними місцями Лесі Українки.

“Лесині твори на сцені”

Музей Марії Заньковецької 25 лютого о 19:00 запрошує на виставку сценографії до вистав Великої Українки.

Леся була вірною поестрою актриси Марії Заньковецької. І хоч не довелось Заньковецькій зіграти у виставах за Лесиними творами, вони спілкувалися і шанували одна одну.

Сценічне життя Лес-

синих творів налічує вже понад 100 років.

Організатори вирішили зазирнути в сценічні простори Лесі і показати її творчість через призму театральних вистав. А режисерсько-сценографічні концепти з минулого до сьогодні збереглися завдяки творчості сценографів у ескізах, малюнках та макетах.

Вас зустрінуть роботи Анатолія Петрицького, Матвія Драка, Федора Нірода, Мирона Кипріяна, Михайла Френкеля, Данила Лідера, Олени Богатирьової. І це ще не все! До сучасної частини виставки долучається Lidertriennial of Scenography.

Твори Лесі трансформувалися у сценічні варіанти різних стилів,

Відеоролик запрошує глядача здійснити віртуальну екскурсію українським всесвітом, провідною зіркою якого є Лесине слово. Його читає для дитини вся українська родина: мами й татусі, бабусі й дідусі. Організатори запросили поетесу в кожному українську родину, де дитина, переймаючи з вуст найрідніших для себе людей її слово-науку, вслухається, вдмується.

Учасниками проекту стали хлопчики й дівчатка від 5 до 8 років із 30 країн: Австралії, Алжиру, Аргентини, Білорусі, Болгарії, Великої Британії, Греції, Єгипту, Іспанії, Італії, Казахстану, Канади, Люксембургу, Північної Македонії, Нідерландів, Німеччини, Но-

форм та жанрів. Виставку доповнюватимуть світлини різних років, з яких на нас сьогоднішні дивляться неперевершені Мавки, Русалки, Кассандри...

Кураторка виставки – Лілія Бевзюк-Волошина.

“Тиждень творчості Лесі Українки”

У Лондоні в рамках онлайн-святкування дня народження Лесі Українки (з 18 по 25 лютого) тривав конкурс на кращу декламацію творів Великої Українки.

Лондонський гурток Організації Українських Жінок (ОУЖ) звернувся до всіх освітніх закладів української громади у Великій Британії та всіх українців з запро-

вої Зеландії, Норвегії, ПАР, Польщі, Португалії, Румунії, США, Туреччини, Угорщини, України, Фінляндії, Франції, Японії тощо.

До ініціативи також долучилися українські зірки Оксана Линів, Оксана Муха та Тарас Тополь, які разом із дітьми читають фрагменти поезії Лесі Українки.

“Феномен Лесі Українки”

Генеральне консульство України в Гамбурзі запрошує 26 лютого на онлайн-лекцію “Феномен Лесі Українки” від Святослава Пилипчука – доктора філологічних наук, професора кафедри української фольклористики імені академіка Ф. Колесси, декана філологічного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка.

Святослав Пилипчук є автором близько 100 наукових статей, в яких проаналізовано художню спадщину українських письменників між XIX-XX ст. Він працює над питаннями фольклорно-літературних зв’язків у творчості Івана Франка, Василя Стефаника, Марка Черемшини, Лесі Українки, викладає курси “Фольклор і література”, “Теорія жанрів і стилів”, “Українська усна словесність” та ін. для студентів-філологів, є автором монографій: “Галицько-руські народні приповідки: пареміологічно-пареміографічна концепція Івана Франка” (Львів, 2008), “Фольклористична концептосфера Івана Франка” (Львів, 2014).

Організаторами заходу виступають Німецько-українське академічне товариство, Генеральне консульство України в Гамбурзі та кафедра історії України Європейського університету Віддріна у Франкфурті-на-Одері.

Лекція “Феномен Лесі Українки” розпочнеться о 18:00 за Києвом і відбудеться через Zoom.

Приєднатися можна за посиланням: Meeting ID: 947 6399 2086, Passcode: 687352.

На лекції говоритимуть про унікальні здобутки Лесі Українки на тлі складних життєвих перипетій.

Олексій Богданович: “Є ролі, до яких я б спробував доторкнутися, наприклад, король Лір”

— Що Ви можете розповісти про виставу і свою нову роль?

— Ця п'єса стояла у планах театру досить давно. Взяти її в роботу до 100-річчя театру, працювали досить довго, кілька разів репетиції переривали карантин. Активізувалися восени.

Цей твір входить до двадцяти найкращих п'єс за всю історію театру. Принаймні раз її ставив практично кожен драматичний театр, хоча матеріал надзвичайно складний. Досить дивний жанр, я більше ніде не зустрічав героїчної комедії. Як поєднати комедійний і героїчний жанри? Адаптувати п'єсу до сьогодення чи грати її в класичному варіанті? Це завдання мусили вирішити разом із режисером Юрієм Одинюком. Наскільки нам вдалося — судити глядачеві.

Починати роботу над новою виставою завжди складно, бо не можна передбачити результат. Така наша акторська професія: з кожною новою виставою починаємо все спочатку. Звісно, всі налаштовані на успіх.

“Театр у театрі” вже був у виставі “Приборкання норавливої”, але лише 10-хвилинний епізод, одна невелика сцена, де згадується, що дія відбувається в театрі. У новій виставі “Театр у театрі” займає всю першу дію. Режисер вирішив повністю присвятити її його величності Артисту, щоб глядач хоч трохи зміг заглянути за лаштунки, побачити, як відбуваються репетиції, як актори готуються до вистави. Але, втілюючи ідею, ми йшли на ризик.

Кожна роль є частиною актора, його бачення світу, його переконань, думок, врешті-решт — життєвої позиції. Актор адаптує кожну роль під себе. Хотів ти того чи ні, але граєш через себе. І це не суперечить системі Станіславського, який казав: “Від себе до проявів зовнішнього”.

Важко ще говорити про цю роботу, тому що вона поки не зажила тим життям, яким має зажити. Ще триває період проб на публіку. Перші вистави, як я їх називаю, з розряду несвідомого. Вистава заживе своїм повноцінним життям лише після 10-15-го показу. Напевно, тому в Європі існує практика, коли критиків запрошують лише на 10-ту виставу.

Маю прекрасних партнерів. У виставі кілька головних персонажів — Роксана, кохана Сірано, яку в різних складах грають Анжеліка Савченко і Олена Івасіва-Фесуненко, та мій суперник, молодий красивий хлопець Крістіан де Невільет (Євген Нищук і Олег Терновий). Фактично це любовний трикутник, на тлі якого розвиваються всі події, що відбуваються у виставі.

Схожа ситуація змальована в багатьох п'єсах. Нове тут тільки те,

що людина, яку я граю, таврована природою. Вона наділила мого персонажа зовнішньою вадою — великим носом, через це Сірано мусить стримувати свої бажання і прагнення, бо вважає себе потворою.

Напевно, людині недаремно дається якась вада. Якщо в неї на обличчі пляма, то ймовірно природа кодує цю людину, мовляв, у неї не все гаразд з хромосомами, можливо, їй не варто мати нащадків. Так само і з Сірано: йому даний такий ніс з якоїсь причини. Гадаю, що природа дала таку ваду, аби він у своєму житті не відволікався ні на родину, ні на любов, а був сконцентрований на своєму дарі, своєму таланті.

Сірано де Бержерак — це реальний персонаж, який жив у XVII столітті. Він був поетом, філософом, вченим, мав багато інших чеснот. Це була людина дивна, незрозуміла. Хтось вважав його інопланетянином, хтось — божевільним, або авантюристом. Мені здається, що це була просто “біла ворона”. Такі “білі ворони” провокують суспільство, йдуть у розріз з цим суспільством. Вони ніколи не будуть такими, як усі, не будуть масою.

Дуже поважаю таких людей. Бігти разом із усіма дуже просто, а ти спробуй іти в інший бік. Це завжди складно, ти залишаєшся незрозумілим, не таким, як усі. Але саме такі люди рухають життя до якихось нових постулатів.

Це вже наша четверта спільна робота з Юрієм Одинюком. Спершу він поставив у нашому театрі виставу “Брати Карамазови”, де я грав Івана Карамазова. Ця вистава отримала багато відзнак, зокрема, кілька “Київських пекторалей”. Потім було “Весілля Фігаро” Бомарше, де виконаю роль графа Альмавіва (ця вистава в репертуарі театру вже більше 10 років), а ще “Гімн демократичної молоді” Сергія Жадана — це вже сучасна драматургія.

Раніше цей режисер працював у Київському театрі драми і комедії на лівому березі Дніпра, де поставив безліч одіозних вистав, мав свою публіку, своїх шанувальників. Такий режисер — серйозний здобуток для нашого театру. Це людина ерудована, освічена, має величезну фантазію, з хорошим смаком. Коли він подзвонив і запропонував робити Сірано, я погодився майже без вагань. Не скажу, що працювалося легко, але ми робили все для того, щоб створити цю виставу, яку вже винесли на суд публіки.

— Яке місце у Вашому творчому житті посів Сергій Данченко? — У Театральному інституті (нині Національний університет театру, кіно і телебачення імені І. Карпенка-Карого), я навчався на акторсько-режисерському курсі. Акторів вів Леонід Олійник, а режисерів — Сергій Данченко. Якось Сергій Володимирович побачив уривок нашої студентської роботи і сказав моєму керівнику, що хоче взяти мене до

Театру Франка, я про це тоді ще не знав. А коли вже закінчував інститут, то він мене запросив до цієї ушлявленої трупи. Це було у 1984 році.

З величезним трепетом і вдячністю згадую Сергія Данченка. Він уболівав за мене, мій розвиток у цьому театрі, робив із мене професійну людину. Зізнаюся, що перші три роки я грав у масових сценах, дуже переживав, були навіть думки піти з театру. Якось Сергій Володимирович сказав мені: “Я розумію твій стан. Ти молоде вино. Повинен трохи відстоятися, адаптуватися, знайти своє місце. Треба трохи почекати”.

Потім почалися вистави, з'явилися ролі. За його керівництва я багато грав. І власне за те, що зміг зробити в цій професії, вдячний йому, його увазі, його таланту, його доброму ставленню до мене. Він був неймовірно людиною, “отруєною” театром, тією солодкою отрутою, яка не лишає тобі спокою, коли постійно думаєш про театр, про свою роботу в ньому. У Сергія Данченка не було іншого життя поза театром. Він витягнув Театр Франка з того жалюгідного стану, коли в залі було по 50 людей, коли публіка ставилася до театру дуже скептично, вважала його архаїчним. Сергій Володимирович зробив театр, який несоромно показати за кордоном. Ми багато їздили на гастролі в інші країни і

я відмовився від цієї ролі. Треба вміти вчасно піти.

— Багато театралів пам'ятають вистави “Брате Чичиков” та “Одруження” за Миколою Гоголем, де Ви виконували головні ролі.

— П'єсу “Брате Чичиков” написала Ніна Садур, а поставив її Олександр Дзекун — надзвичайно талановита людина. У нас був дуже хороший тандем. Вистава отримала кілька “Київських пекторалей”, одну з них я — за роль Чичикова. Дуже шкодую, що цей режисер поставив у Театрі Франка лише одну виставу, хотів би попрацювати з ним знову.

А виставу “Одруження” поставив Валентин Козьменко-Долінде. Теж цікава постановка, шкода, що вона вже не йде у театрі.

— Дехто вважає, що твори, написані російською мовою, повинні йти в Україні лише мовою оригіналу.

— Тоді нам що, і Шекспіра не можна грати? Не думаю, що в цьому є якийсь раціональне зерно. Немає різниці, якою мовою написаний твір, головне те, що режисер хоче вкласти у виставу, що хочуть сказати артисти. Основне — зміст і суть того, що відбувається. Головне, щоб цей твір складав цінність для театру і глядача. Аби глядач вловлював ті смисли, які автор закодував у п'єсі.

— Ви задували про роботу з досвідченими режисерами, а як Вам працювалося з молодим режисером Давидом Петросьяном, який

Коли я граю цю виставу, то іноді відчуваю, що передаю кути меду. Можливо, роблю для нашої публіки ті речі, які їй не хочеться ні чути, ні бачити. Але саме після перегляду таких вистав людина може отримати катарсис. Тим паче, коли глядач іде на виставу під назвою “Війна”, він розуміє, що це не може бути комедія, тут мають бути закладені глибші теми.

Мене дивує і тішить, коли бачу в залі молодих людей віком від 20 до 30 років. Це дає надію на те, що наше молоде покоління не таке вже й погане. А та тиша, що панує в залі, — свідчення того, що молоде не така обмежена й легковажна, як дехто вважає. Так було в усі віки — різна молодь, різні люди.

Ми не ставили собі за мету провести паралелі з тими подіями, що відбуваються на сході України. Адже адресність звучила б рамки цієї вистави. Такі проблеми існують не тільки у нас, а й на Близькому Сході чи в Африці. У світі є багато гарячих точок, і скрізь одне й те ж — смерть, страждання, голод. Якщо будемо заціклюватися лише на наших подіях, це дещо знизить емоційний градус і контексти вистави.

— Не так давно Ви працювали також разом із режисером Дмитром Богомазовим, маю на увазі виставу “Коріолан”.

— Я вперше граю в його виставі, хоча з Дмитром Михайловичем знайомий давно. Добре пам'ятаю його театр “Вільна сцена”. Ходив туди на кожну прем'єру. З величезним пієтетом ставлюся до всього, що він робить. Це режисер від Бога, який тонко відчуває характери, драматургію, добре вміє працювати з актором. У нього неймовірна фантазія, це людина з творчим смаком. Він не допустить жодної бруталності, чогось на кшталт “95 кварталу”. Це серйозний режисер сучасного театру.

— У виставі “Річард III” Ви граєте разом з Богданом Бєнюком. Саме тут я вперше для себе відкрив його як глибоко драматичного актора.

— З Богданом працюємо разом вже багато років. Для актора ампула — це кліше, з яким можна змиритися і жити на штампах, що вже перевірені на публіці. Але якщо людина творча, у пошуку, вона прагне вирватися з цього ампула. Думаю, що й Богдан стало тісно в тому ампула, в якому його використовували багато років. Він спробував перейти в інший для себе жанр.

Спочатку я зовсім не грав комедійні ролі. Навіть не міг уявити, що зможу змусити публіку сміятися. Сергій Данченко мені якось сказав: “Це для тебе Terra incognita, освоєю цю територію, освоєю, не бійся”. Богдан теж не побоювався піти на ту територію, де йому, можливо, буде не так комфортно. Але я переконаний, що йому це вдалося. Він різнобічний актор, який може грати як прекрасні комедійні ролі, так і ролі з трагедійним звучанням.

— Що Вас хвилює як актора?

— Можна грати багато і навіть не задумуватися про те, з чим виходиш на сцену. Я не задовольняюсь просто грою. Для мене важливо, що я через сцену транслюю людям, які приходять до театру. Не хочу бути тим примітивним

бачили, що наш театр нічим не поступається європейським.

Серед вистав Сергія Данченка, у яких я грав, — “Кохання у стилі бароко” Ярослава Стельмаха. Ярослав Михайлович дуже шемливо і зворушливо написав цю п'єсу. Дуже шкода, що він пішов з життя так рано. У нього був колосальний потенціал, гарне почуття гумору, він дуже добре відчував театр. Іноді береш п'єсу і розумієш, що драматург писав її для читача, а не для того, аби ставили на сцені. А Ярослав писав саме для театру, знав його специфіку, моделював у своїй голові, як події відбуватимуться на сцені.

Та повернемося до Сергія Данченка. Я грав також у його “Патетичній сонаті”, “Мерліні”. Ніколи не думав, що вистава “Приборкання норавливої” збережеться в репертуарі театру 23 роки. Міг би грати ще. Але час іде, і щоб не виглядати смішним,

поставив на Камерній сцені імені Сергія Данченка виставу “Війна”?

— Не було абсолютно ніякої проблеми в тому, що між нами великий віковий розрив. Дійсно, інколи наша молодь поверхова, йде за кон'юнктурою, модою, якимись тимчасовими тенденціями в розвитку театру. А Давид — надзвичайно глибока людина, ерудована, освічена. Він не справляє на мене враження молоді людини. У нього немає молодечкої ейфорії, яка іноді грає злий жарт з режисерами. Він набагато старший і мудріший за своє покоління.

Автор цієї п'єси Ларс Нурен написав її для Театру жорстокості. У благополучній Європі є такий театр, який очолює цей драматург. Мета цього театру — звернути увагу глядачів на те, що насправді в житті не все так безхмарно. Від таких вистав глядачі отримують справжній стрес.

артистом, який просто самовиражається, не зважаючи на те, що у цей час думає публіка. Мені хочеться, щоб глядачі зрозуміли те, що я, можливо, переживаю у своєму житті, що для мене важливо. Водночас я не прагну щось нав'язати, хочу, щоб була паритетна гра між мною і публікою. Для мене важливо мати діалог з глядачами.

Я не належу до тих акторів, які носять мрії про ролі 20 років. Ніколи не хотів грати Гамлета, поки не подивився його у виконанні Бенедикта Камбербетча, англійського актора, який працює в Національному Шекспірівському театрі в Лондоні. Коли побачив його роботу, то нарешті зрозумів, хто такий Гамлет. Скільки до цього не дивився Гамлетів, жоден з них мене не зворушив. А тут побачив зовсім іншу трансляцію того, що закодовано в цій п'єсі. Тоді подумав: “Який я був дурний, адже міг зіграти Гамлета, а тепер не зіграю його ніколи”.

Є п'єси, до яких я б спробував доторкнутися, наприклад, “Король Лір” Шекспіра. Сьогодні я майже досяг його віку. А минує ще 10 років – і я вже не зможу зіграти короля Ліра. Нам здається, що це старий, сивочолый чоловік. Думаю, що насправді йому ще не було й 50 років. Щоб зіграти короля Ліра, треба мати фізичну силу. У 70-80 років вже не можна грати тих емоційних надривів, які є в п'єсі Шекспіра. Дай Боже колись зіграти цю роль.

— *Нещодавно передивлявся фільм “Блакитна троянда” за п'єсою Лесі Українки, де Ви граєте роль Ореста. Ще тридцять років тому звернув увагу на те, що головні ролі в цьому фільмі виконували переважно російські актори.*

— Тоді існувала така тенденція, і ми не були винятком. Ролі затверджувало Держкіно. Цей фільм робився не тільки для України, а для всього СРСР. Щоб проштовхнути стрічку на Центральне телебачення, треба було залучити російських акторів, щоб вони любляли свої інтереси. Ми робили російський дубляж. І цей фільм таки дійшов до Центрального телебачення.

На жаль, така тенденція зберігається й тепер. Комплекс вторинності буде у нас довго, тому що ми, українці, – дивні люди. Коли дають інтерв'ю американці, то говорять, що у них усе найкраще, бо вони патріоти своєї країни. А у нас усе неможливо найгірше. Мовляв, у нас погані режисери, погані актори, погане кіно. І таке негативне, депресивне ставлення грає з нами злий жарт. Ми не рухаємося вперед.

Раніше запрошували на головні ролі російських акторів. Зараз це начебто заборонено, почали запрошувати білоруських. Не думаю, що дуже відрізняються за рівнем актори білоруські від акторів українських. Поки ми не навчимося працювати зі своїми акторами, робити своє кіно, доти будемо плентатися у хвості.

— *Ви переважно граєте позитивні ролі, а в серіалі “Злочин з багатьма невідомими” – негативну. Чи виступали тут адвокатом свого персонажа?*

— Я далеко не янгол. Неправильно сприймати мене за якимись ролями. Граю не себе, а якогось персонажа з його вадами чи чеснотами. Як і в кожній людині, в мене є щось хороше і щось погане. Просто ми намагаємося приховати наші негативні риси.

Я не можу сказати – хороший чи поганий Адам Торський. У нього такий спосіб життя, такі

цінності. Хочеш приймай його, хочеш не приймай. Всі люди різні. Не хочу їх рівняти під один шаблон, один стандарт, це було б не цікаво. Він грішник, але має якісь свої моральні акценти. Так, Адам – убивця, веде розпусний спосіб життя. Але якби він залишився жити, то можливо став би зовсім іншою людиною. Лев Толстой теж був великим грішником, а наприкінці життя став великим праведником.

Я грав і в інших фільмах Олега Бійми: у серіалі “Острів любові”, стрічці про чорнобильські події “Прощання з Каїром”, фільмі “Гріх” за Володимиром Винниченком. Мені дуже шкода, що Бійма сьогодні не знімає кіно. Фільми цього режисера надзвичайно цікаві і сучасні. Олег – та людина, яка вмів знімати, але не вмів діставати гроші.

— *На початку нового тисячоліття на телеекрани вийшов міні-серіал “Украдене щастя”.*

— Подружжя Дяченків перенесло сюжет п'єси Івана Франка у сучасність, написало сценарій. З їхнього боку це був досить сміливий крок. Існувала традиція, що “Украдене щастя” ставилося в класичному варіанті, а тут таке осучаснення.

Чесно кажучи, було страшно вати грати в такі ігри. Коли ми знімали в Карпатах, до мене підійшов пенсіонер, який, можливо, раніше викладав українську мову та літературу в школі. Підійшов і каже: “Я перепрошую, пане Олексію, але Микола Задорожний на авто не їздив”. Фраза начебто проста, проте вона дала зрозуміти, що ми дуже ризикували, перенісши ці події в сучасність. Але мені здається, що фільм заслуговує на увагу, мав інтерес у глядача.

Раніше я знімався багато, тепер менше. Але я не страждаю ностальгією. Вважаю, що треба жити перспективою, тим, що я хочу ще зробити, наскільки це для мене важливо. Граю в антрепризах. Збираємося ми, актори з різних театрів, маємо продюсерську компанію, з якою разом робимо вистави, а потім подорожуємо з ними Україною. У мене таких вистав чотири.

Виставу “Небезпечний поворот” граємо вже 12 років. П'єса тримає напругу. Це доволі трагічна історія. Мій персонаж в кінці закінчує життя самогубством. “Обіцянка на світанку” – це щемлива історія про трансформацію стосунків матері і сина. Крім цього, граємо дві трагікомедії. Авторів обираємо самі, узгоджуємо з продюсером та режисером і беремо до роботи. Зараз шукаю п'єсу для нової антрепризи.

Не схильний брати участь у виставах, де треба потішати публіку. Для мене важливе не лише заробляння грошей, а й творчий аспект.

Стосовно публіки: у столиці вона більш розкута, не стримує себе в емоціях. А в провінційних містах люди стриманіше на все реагують, скромніше виявляють свої почуття. Щоправда, досить емоційний глядач в Одесі. Якщо вистава не подобається, то ти ні в чому не зможеш їх переконати; якщо ж подобається – тебе носитимуть на руках. Але відмінність між глядачами не така вже й велика. До театрів ходить від 3 до 7 відсотків людей. І випадкові люди потрапляють сюди рідко. Театр – це вид мистецтва, який потрібно любити.

Спілкувався
Едуард ОВЧАРЕНКО

Нове спілкування з класикою

Едуард ОВЧАРЕНКО
Фото Анастасія ФЕДОРЦІВА

Цей проєкт матиме потужний освітній блок для юних музикантів, які зможуть брати участь у репетиційному процесі. Найкращі молоді музиканти гратимуть поряд із професійними на концертах. Освітній блок проєкту має на меті дати можливість юним талантам повірити у свої сили, визначити реальні цілі у світі мистецтва.

— Величезну підготовчу роботу провели під час карантину, – розповідає диригентка-постановниця та авторка проєкту Оксана Мадараш. – А після його завершення почали активно працювати вже в театрі. Усі дуже скупили за мистецтвом, яке надихає і дає нам справжні сили. Ця робота була дуже цікавою для оркестру, бо всі його учасники з дитинства грають твори Вівальді. Цей стиль бароко ми намагаємося відтворити на сучасних музичних інструментах. Ми взяли на себе сміливість виступити як камерний оркестр, що може грати таку музику. Солісти театру сказали, що хочуть її проспівати.

У процесі роботи над проєктом з'явилася ідея долучити до нього ведучих: Валентину Донченко-Бутковську, з якою ми давно співпрацюємо, народного артиста України Миколу Бутковського. Я побачила цей проєкт не як звичайний концерт, а як виставу. Ідею підтримав очільник нашого театру Богдан Струтинський.

Усі музиканти виконують прекрасні “Пори року” Вівальді. Насправді творча спадщина композитора надзвичайно велика, жоден його твір не схожий на інший. Вівальді працював у притулку, своєю музикою ніс дітям духовне спасіння. І ми сьогодні маємо рятувати наше підростаюче покоління.

Дуже важливо, аби діти, які з раннього віку займаються музикою, не загубилися в житті. У наш карантинні часи, коли кількість занять обмежена, юним му-

Київський національний академічний театр оперети презентував новий проєкт – “Класика з Оксаною Мадараш”. Диригентка театру, народна артистка України Оксана Мадараш запропонувала шанувальникам новий формат спілкування з музикою. У затишній залі блакитного фойє камерний оркестр представлятиме концерти композиторів-класиків, у яких звучатимуть як всесвітньовідомі твори, так і ті, що виконуватимуться в Україні вперше. Відкрив цикл музичної класики концерт “Вівальді”.

зикантам треба отримувати практичні навички для зростання, а це відбувається набагато швидше поруч із професіоналами в оркестрі. Поки що це спільні репетиції, а згодом плануємо бачити талановитих дітей поряд з музикантами на сцені.

Цей проєкт задумувався як цикл концертів. Думаю, що наступну програму присвятимо Баху і Вєделю. У нашому театрі є все для здійснення таких проєктів: вишукані костюми, прекрасні артисти і співаки, хороші музиканти, талановиті художники.

— Крім того, що Вівальді написав “Пори року”, я про нього майже нічого не знала, – зізналася ведуча та авторка текстів, народна артистка України Валентина Донченко-Бутковська. – Відразу розумів, що робити просто музичну програму нецікаво. А якщо знайдемо речі, які начебто не пов'язані з творами, що виконуються, але мають пряме відношення до життя композитора, це вже може зацікавити.

Хочеться, аби кожен наступний проєкт відрізнявся від попереднього, мав свою родзинку. Щоб було сказано не так багато слів, але вони несли максимум інформації про людину, пласт майстерності якої ми підіймаємо на творчому заході...

У концерті взяли участь солісти Національної оперети, серед яких – заслужені артистки України Олена Арбузова (сопрано), Валерія Туліс (сопрано), а також Віталій Іванов (тенор), Анастасія Воробей (флейта), Михайло Новік (скрипка), Марія Марченко (скрипка), Тетяна Мартинюк-Багрій (скрипка), Олександр Решетілова (скрипка), Олена Малиновська (віолончель), Любов Тітаренко (клавесин). Прозвучали концерт із циклу “L'ESTRO ARMONICO” №10 (“Гармонічне натхнення”), мотет “IN FUREORE IUSTISSIMAE IRAE”, концерти “ALLA RUSTICA” та “LA NOTTE”, арії з опер “Джустіно”, “Гризельда”, “Тріумф Юдифь” та ін.

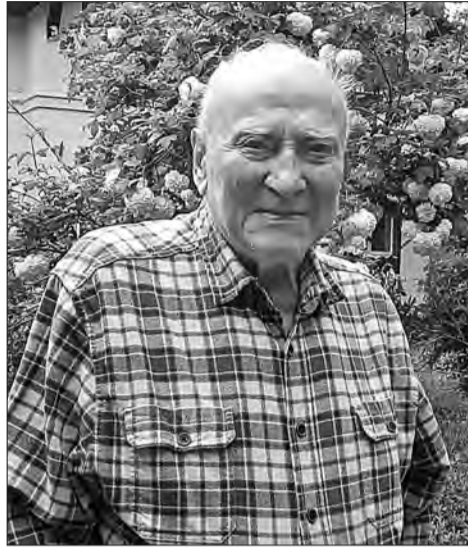

3 березня виповнюється 95 років відомому просвітянину, правозахиснику та дисиденту, соратнику Василя Стуса Михтодю Волинцю. Я щасливий, що мені випало бути близько знайомим із цим подвижником духу, редагувати й видати 10 книг його трагічних, але життєствердуючих мемуарів...

Пропоную увазі читачів вірші, присвячені М. Волинцю.

Михайло ПАСІЧНИК,
поет, видавець, заслужений діяч мистецтв України

І знову моя дума про Михтодя...

Михтодь Волинець написав і видав десять томів спогадів про своє життя під загальною назвою “Я бачив пекло на землі”, удостоєний за цю працю Всеукраїнської премії імені Івана Огієнка

1. Контактувати є способів доволі, Новітні вже дійшли найглибших сіл... На пошти дві ідуть лиш бандеролі — На електронні пошти пишуть всі.

Так і зручніше, і простіше, й краще, Але іржавий в мене (люде, знай!) Є на провулку персональний ящик, В котрому сніг і листя зазвичай...

...У стилі ретро в день зимовий гожий Зі скриньки дістаю (ключ креше дзвін) Конверт простий. А відправник все той же: Михтодь Волинець. Ворзель (п. Ірпінь).

Як в юності колись: емоцій — море! Як радісно конверта розкривать! Письмо каліграфічне, хоч і скоро Колезі й другу дев'яносто п'ять...

І ви цим подивовані — ото ж то! Цей чоловік незламний і крутий!

...Й хоч жалюгідна ти — працой ще, пошто, Покіль подвижник духу шле листи...

2. Як вони писали тут — не знаю. Падав на їх долі валом ліс. Дріт колючий бантиками зяв, Казематно шкіривсь комунізм.

Як вони могли бути духом вільні — Важко і подумати мені. Зліва — карцер, справа — божевільня, Прямо — сосни, а позаду — пні.

Кращий шмат давали тут собаці, Щоб надійно нюхала рядки, Ріже слух трагізм алітерацій — Солов'їне слово, Соловки...

Голод гнали чаєм і кефіром, Лій у баланді смердючій млів, Сало заливали лиш за шкіру, Щоб тримати в тонусі рабів. Квіти подротіли, дріт відквітнув Чорноцвітом... Все лягло на дим... Йдуть крізь хащі варварські до світла Стус, Волинець... Уклонімся їм.

3. “Якщо не я, о Боже, тоді хто!? — Питав себе Волинець із Волині. Його ім'я прарідкісне — Михтодь — Взяли на себе крила журавліні.

Той вирій був у нього навпаки, І понесла жура його у холод, Бо мав крамольні мрії і думки, Та ще й гординю сонячно-хохольну.

Про комунізм він комікси складав, Й той сміх озвався не радістю, а болем. За те, що Україну величав, Забрала доля у Волинця волю.

...Верзеться шось у Ворзелі, аж страх, Сон потряса, терзає знову й знову, Слизьке й скрипуче слово “Озерлаг” Ляга на душу, мов сосна тайгова.

Уже й забудь оте давно пора, Але воно зринає, плоть здригає: Бредуть пограблї друзи до костра Й приклад їх до роботи повертає...

Бараки геть не схожі на хати, А як в них сниться грубка в рідній хаті! По той бік дроту шкіряться кати, Моральні бузувіри і кастрати.

...У Ворзелі живе тепер Михтодь, І заповітним зараз є для нього Переливати біль в наступний том Життєпису великого й святого.

4. Я до друга в гості завітав. Пес підозру сів гострим зором. А Волинець лагідно сказав: — Пес великий, але дуже добрий...

Ворзель прихилився до сосни. Став я теж зіркішим після чарки: Зламаний в Михтодя вказівний, А передня лапа — у вівчарки.

Як могло це статись і коли, Що в них мир у Ворзельському лісі?! Ворогами ж люtimi були Пес радянський з націоналістом.

...Зяяли оскомно небеса, Захід був, мов бурякова брага, І оскалом хижим цього пса Шкірились мерзлоти Озерлагу.

Біг і падав зек, і сил не мав, А вівчарка вслід вогнем горіла. Це Михтодь їй лапу поламав, А ця сука пальця його з'їла.

На прощання каже друг: — Приходь! — А я шерсть погладжую хоробро, І сидять — вівчарка і Михтодь, Старістю примирені і — добрі...

5. Він — України вірний син, Волинець він до дна кровин... В одному прізвищі злилися Два слова — Воля і Волинь.

6. Його життя етапи клятї По осені і по весні Передавали з лап у лапи Собаколюди в ночі й дні.

Коли вже потойбіччя снилось Й не лізло покаєння з губ, — Комуністично-царська милість Змінила розстріл на тайгу.

Бридкі пороші і параші Розтали в долі, наче дим, Є дім у соснах — повна чаша, Прогнало щастя біль біди.

Та все ж минуле дошкуляє, У підсвідомості сидить: У Ворзелі він засинає, А в Озерлазі здригну спить...

Не обриває сповідь нити У надважких його книжках, Він довгожитель, бо хранитель Страшної правди про ГУЛАГ...

Центральне правління ВУТ “Просвіта” імені Т. Шевченка, редакція “Слова Просвіти” щиро вітають найстарішого просвітянина України Михтодя Івановича Волинця з 95-літтям! Многії літа, благії літа!

ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО
ТОВАРИСТВА “ПРОСВІТА”
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

АНОНС

Будьмо разом! ПЕРЕДПЛАТА—2021

Вартість передплати
(з доставкою і поштовими витратами):
Поштовий індекс — 30617. Сторінка у каталозі — 74

на 1 місяць	21 грн 43 коп.	на півроку	115 грн 58 коп.
на 3 місяці	61 грн 29 коп.	на рік	225 грн 96 коп.

Засновник:
Всеукраїнське товариство “Просвіта” імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво
КВ № 4066
від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор
Павло МОВЧАН
Відповідальна за випуск
Любов ГОЛОТА
Редколегія
Любов ГОЛОТА (голова),
Павло МОВЧАН,
Микола ТИМОШИК,
Георгій ФІЛІПЧУК,
Іван ЮЩУК
Заступник головного редактора
з виробничих питань
Наталія СКРИННИК
278-01-30 (тел./факс)

Відповідальний секретар
Ірина ШЕВЧУК
Відділ культури
Едуард ОВЧАРЕНКО
Літературна редакторка
Галина ДАЦЮК
Коректорка
Олена ГЛУШКО
Комп'ютерна верстка
Ірина ШЕВЧУК
Володимир ЖИГУН
Інтернет-редактор
279-39-55

Черговий редактор
Едуард ОВЧАРЕНКО
Бухгалтерія
279-41-46
Адреса редакції:
вул. Хрещатик, 10-Б,
м. Київ, 01001
E-mail: slovo_prosvity@ukr.net
http://slovoprosivity.org
http://prosvitanews.org.ua
Надруковано в ТОВ “Мега-Поліграф”,
04073 м. Київ, вул. Марка Вовчка, 3.
Листування з читачами —
тільки на сторінках газети.

Відповідальність за достовірність інформації несуть автори. Редакція залишає за собою право редагування та скорочення текстів. Редакція не завжди поділяє погляди своїх авторів. При використанні наших публікацій посилання на “Слово Просвіти” обов'язкове. Індекс газети “Слово Просвіти” — 30617

